

Rostás Péter

„CORVIN MÁTYÁSNÁL PATTANT EL A LÁNC...”

*Mátyás kultusza és a budai királyi palota
a két világháború között*

A budai királyi palota 19. század végi–20. század eleji kiépítése során három ún. történeti díszterelőrt alakítottak ki az épületkomplexum három különböző szárnyában. A keleti, Duna felőli oldal középtengelyében, a kupola alatt helyezkedett el a Habsburg-terem; a déli oldalon, a barokk kori palotarész és a hozzáépített új szárnyat összekötő nyaktagban a Szent István-terem; a krisztinavárosi palotatómb nyugati frontján pedig, a főemelet középtengelyében a Hunyadi Mátyás-terem.

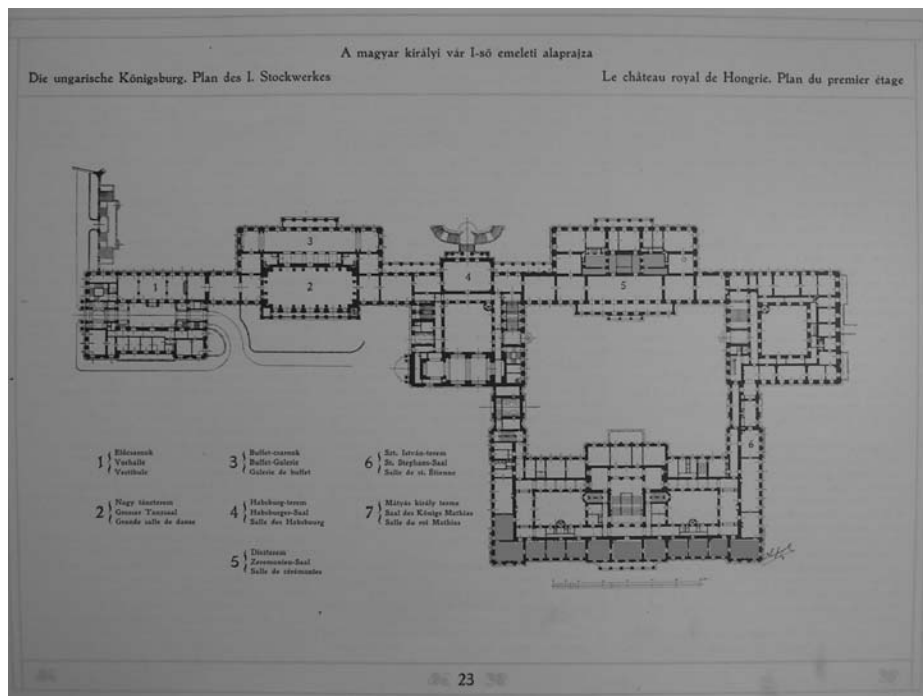
A három díszteremnek a palotakomplexumban elfoglalt helye korrelációban állt az épület politikai szimbolikájával.¹ A Habsburg-terem a dunai oldalon elsősorban a palota uralkodói rezidencia jellegét hangsúlyozta; ebben a szárnyban összpontosult a Habsburg-dinasztiával kapcsolatos művészeti program. A krisztinavárosi palotaszárny, amelynek középpontjában a Hunyadi-terem helyezkedett el, ezzel szemben a nemzeti palota jellegét, az uralkodó magyar királyi mivoltát hangsúlyozta. Az összekötő nyaktagban elhelyezett Szent István-terem pedig az első keresztény magyar király alakjához a 19. század végén kötődő képzetnek megfelelően, a konszolidáló, a törvényes rendet képviselő és érvényre juttató államalapítónak állított emléket, azaz a kibontakozó szeparatista nacionalizmus és a birodalmi status quo érdeke között megteremtett egyensúlyt szimbolizálta.

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása után a termek eredeti „üzenete” nagyrészt értelmét veszítette. A helyiségek a magyar történelem egy-egy korszakának reprezentánsai, emlékhelyei lettek². A Habsburg- és a Szent István-terem nyilvánosan látogatható turistalátványosság volt a két világháború között. Mindkét terem az 1944–45-ös ostrom során szenvedett súlyos sérüléseket, majd a palota 1950-es évektől meginduló átalakítása során semmisült meg. Ugyanebben a sorsban osztozott a Hunyadi-terem is, de ennek, illetve a Mátyás-kultusznak szinte az egész 20. századot átívelő gazdag utóélete volt a budavári-palotában.

1904-ben, amikor elkészült a Hunyadi-terem, berendezéséből hiányzott még a főattrakciónak szánt nyolc monumentális Benczúr Gyula-festmény. E ciklusból a mester 1920-ban bekövetkezett haláláig csupán kettő készült el. 1915-ben a Mátyás fogadja a pápa követeit című, 1919-ben pedig a Diadalmas Mátyás (Mátyás bevonulása Budára) című vászon. Az utóbbi Telepy Katalin szerint 1920-ban került a Hunyadi-terembe.³ E képpel kapcsolatban, ha a budai várpalotában való elhelyezése figyelemben részesült volna, aligha lett

volna elkerülhető a Horthy személyére való asszociáció. Egy Budára fehér lovon diadalmasan belovagoló hadúr alakja 1920-ban mindenképpen utalt az admirális által vezetett recens ellenforradalomra, pontosabban Horthy Miklós 1919. novemberi fővárosi bevonulására.⁴ Benczúr festményét azonban a nyilvánosság teljes kizárásával helyezték el a Hunyadi-teremben, ami azt mutatja, hogy a frissen kormányzóvá választott admirális ekkor még kerülni akarta a később minduntalan felmerülő és időnként fel is vállalt párhuzamot Mátyás király alakjával.

Az új államfő, a nemzetgyűléstől 1920. március 1-jétől kormányzói felhatalmazást nyert Horthy Miklós a nemzeti hadseregnek addig a Gellért Szállóban elszállásolt fővezérsége felszámolása után 1920. április 1-jén költözött be a budai királyi palotába.⁵ Lakosztálya nem Ferenc József egykori apartmanja helyén, hanem a krisztinavárosi szárny első (ez a nyugati oldalon a hatalmas támfalat is beleszámítva a 6. emeletnek felel meg) emeletén volt. A palotakomplexum nyugati, „nemzeti” oldala természetes módon kínálkozott a függetlenné vált ország államfőjének lakhelyéül. Érdekes módon azonban már IV. Károly és Zita királyné is a koronázáskor ezt az apartmant vette igénybe,⁶ aminek 1916-ban még részben kegyeleti, illetve egészen egyszerű praktikus okai voltak. Az addig szinte soha nem használt nyugati szárnybeli apartman szinte új állapotban, a kor ízlésének és kényelmi elvárásainak megfelelően volt berendezve, míg Ferenc József lakosztályát át kellett alakítani.⁷ Horthy esetében azonban az egykori fejedelmi vendéglakosztály igénybevétele a királyi szobasor helyett nagyon is tudatos választás volt. Ferenc József hajdani hűséges szárnysegédje személyes, mély tiszteletet érzett egykori uralkodója iránt⁸, így lakosztályának érintetlenül hagyásával, egyfajta muzealizálásával ennek az érzésének is kifejezést adhatott, egyúttal a Habsburg-korszakot, anélkül, hogy – miként a forradalmak – a folytonosságot abrupt módon megszakította volna, mégis historizálta. Magyarország államformája 1920-tól – a forradalmi időszakot követően – újra királyság lett, amiben azonban a trón betöltetlen volt, és a kormányzó mindvégig kitartó, egyértelmű akaratából az egész korszakban az is maradt. Horthy tehát beköltözött a királyi palotába, ugyanakkor az a tény, hogy lakását nem az egykori királyi apartman helyén rendezte be, éppen ezt a helyzetet, a királynélküliség állapotát fejezte ki. A kormányzó budapesti bevonulásának 20. évfordulójára kiadott díszkötetben a budavári palotabeli életvitelének ismertetésében éppen ezt a kettősséget emelték ki: saját otlletét nem az „uralkodás” szóval jellemezte Horthy, a palotabeli adminisztráció elnevezésére pedig került az „udvar” szót, viszont minden korábbi udvari szertartást megtartott, hogy úm. egy eljövendő király számára fenntartsa e hagyományt. Harsányi Zsolt megfogalmazásában felfogása így hangzott: „a királyi szuverenitás megvan, csak most szünetel.”⁹ Horthy a kihallgatások során is került az uralkodói protokollt, a hozzá érkezőt helytel kínálta és kezet fogott vele. Lakásának protokoll-fényképfelvételei és az egykorú leírások is a korábbi udvari eleganciájú „fejedelmi” apartman

1. A Budavári Palota I. emeleti alaprajza a Corvin-terem és Horthy Miklós lakosztályának jelölésével (Hauszmann Alajos: A magyar királyi vár, Budapest, 1912. nyomán)

nagypolgári otthonná változását hangsúlyozták.¹⁰ Valójában azonban Horthy lakosztálya – a Hunyadi-termet is magába foglalóan – az egykori királyi lakrész méreteivel konkurált, hiszen a déli oldalon hozzá kapcsolódó két szárnysegédi helyiséggel a krisztinavárosi szárny főemeletének teljes nyugati oldalát elfoglalta. A dolgozószobával együtt 10 teremből állt, amiből az ún. kis ebédlő az északi sarokszalonhoz az északi oldalon csatlakozó első terem volt, azaz az apartman még az északi homlokzatra is „befordult”. A lakosztályról készített fényképfelvételeket áttekintve szembeszökő, hogy majdnem mindegyik az ún. empire szalonban készült, és mindig egy-egy, főleg biedermeier bútorokkal, asztali és állólámpákkal otthonossá tett lakályos kis zugot mutat. Egyetlen kivétel a sarokszalonról készített felvétel, amelyen viszont már rokokó karosszékekkel zsúfolt főúri szalont látunk.¹¹

E termékhez csatlakozott a lépcsőházak felőli oldalon még két ruhatár és két fürdőszoba, amelyek közül a déli oldalit 1928-ban a kormányzó részére egy újabb, modernebb és jóval nagyobb fürdőszoba váltotta fel a déli belső udvar északi oldalán.¹²

A Hunyadi-terem szoros kapcsolatban állt a kormányzói lakosztállyal. Horthy ugyan nemigen használta, csupán vívógyakorlatait tartotta itt Italo Santello vívómesterrel¹³, de a díszterem el volt zárva a közönség elől.¹⁴

Tényleges protokolláris funkciót csak 1931-től kapott a terem: stílszerűen itt adták át az alább még tárgyalandó Corvin-lánc és a Corvin-koszorú Horthy által alapított kitüntetéseit.¹⁵

I. Kül- és belpolitikai háttér

I.a Passzív és aktív legitimisták, szabad királyválasztók és a kormányzó

A Horthy-rezsim történetét szinte végigkísérő politikai probléma a trón betöltésének és a kormányzó jogkörének kérdése. Az ellenforradalmi nemzetgyűlés IV. Károly sikertelen visszatérési kísérletei után 1921 novemberében az ún. „trónfosztó” törvényben¹⁶ kimondta, hogy „A nemzet a királyság ősi államformáját változatlanul fenntartja, de a királyi szék betöltését későbbi időre halasztja.” A magyar belpolitika egyik éles törésvonala az elkövetkező években az ún. legitimisták és az ún. szabad királyválasztók között húzódott. A vita a Habsburgok trónöröklési joga és lehetősége körül forgott. A radikális és aktív legitimista álláspont szerint – melyet például a Monarchia egykori belügyminisztere, ifj. gróf Andrássy Gyula képviselt – a magyar trón egyedül a törvényesen megkoronázott IV. Károly fiára, Ottó főhercegre, az „örökös királyra” szállhat, mégpedig annak nagykorúvá válásakor, azaz 1930. november 20-án. A mérsékeltabb legitimista tábor más Habsburg-főhercegeket, a Horthy-hű Albrechtet és Józsefet is elfogadható királynak tartotta. E nézet legbefolyásosabb képviselői általában a kormányban is koalíciós partnerként részt vevő Kereszténypárt katolikus arisztokrata tagjai voltak (pl. Széchényi József, Csekonics Iván, Apponyi Albert, Hunyady Ferenc)¹⁷. A szabad királyválasztók ezzel szemben a magyar „ősi alkotmány”-ra, a trónutódlás Mohács előtti szokásjogára hivatkozva a nemzet szabad királyválasztási jogát hangoztatták. Közjogilag a Habsburgok ún. virtuális trónöröklési joga, azaz az 1723-as Pragmatica Sanctio érvényessége IV. Károly halála után, volt a kérdés.¹⁸

Az 1921 őszen Horthy Magyarországra nehezedő antantnyomást és másfelől a magyar nemzetgyűlés belső viszonyait és általában az 1920-as évekbeli érzékeny egyensúlyban lévő belpolitikai helyzetet jól jellemzi, hogy még az ún. trónfosztási törvény is megkerülte a probléma megoldását, amennyiben a törvény szövege nem fosztotta meg a Habsburg házból származó főhercegeket trónutódláshoz való joguktól, holott erre minden jogosultsága meg lett volna.¹⁹

A trón betöltésének kérdése 1926-ban komoly feszültség forrásává vált. A Horthy-rezsim közjogi konstrukcióját ekkor lényegesen módosították

2. Az empire szalon
Horthy Miklós budavári
lakosztályában. Magyar
Nemzeti Múzeum Történeti
Fényképtár, ltsz. 68.157

3. Az empire szalon
Horthy Miklós budavári
lakosztályában. Magyar
Nemzeti Múzeum Történeti
Fényképtár, ltsz. 653-1956

4. Az empire szalon
Horthy Miklós budavári
lakosztályában. Magyar
Nemzeti Múzeum Történeti
Fényképtár, ltsz. 654-1956

ugyanis. Kétkamarás parlamentet hoztak létre, amelynek felsőházában a Habsburg-házi főhercegek automatikusan tagságot nyertek. Horthy ezzel egyfelől továbbra is nyitva hagyta a Habsburg-trónutódlás kérdését, hiszen a család kiemelt jogi státuszát ezzel elismerte, ugyanakkor éppen ez a felsőház létrehozásáról szóló 1926:22. tc. volt az első, amely bővítette a kormányzó jogkörét, amennyiben 40 felsőházi tag kinevezésének jogát biztosította számára.

1927 januárjában Bethlen puhatolózó tárgyalásba kezdett Mussolinivel, amelyben arra volt kíváncsi, hogy miképpen reagál a Duce Albrecht főherceg esetleges királlyá koronázásához és az olasz király lányával való összeházasításához. E terv eszméje egyrészt a magyar–olasz közeledés további előmozdítása volt, másrészt politikailag is kedvező megoldás lett volna ez az admirális számára, hiszen a Horthy-hű Albrecht főherceg személyével a – formális – trónutódlás fenntartotta volna a hatalmi status quót, azaz Horthy kormányzói megbízatása, némileg Mussolini és az olasz király viszonyára emlékeztetően, nem szűnt volna meg. Ráadásul egy Habsburg, de nem Ottó trónra ültetésével a legitimisták táborát is sikeresen megosztották és ezáltal gyengítették volna.

I.b A magyar–olasz kapcsolatok és a Corvin-kultusz

Az Olaszország és Magyarország közötti viszonyban 1926 őszén lényeges fordulat állt be. A fasiszta állam és Jugoszlávia között háborúval fenyegető feszült viszony alakult ki, amelyben az olaszok nem nézhették tétlenül a Bethlen István vezette magyar kormány egyre gyümölcsözőbb közeledését a délszláv államhoz. Mussolini ezért 1926 szeptemberében a jugoszláv kapcsolatnál sokkal előnyösebb „barátság”-ot helyezett kilátásba a magyar félnek. Bethlen és a magyar revíziós külpolitika számára pedig az olasz támogatás volt az első és egészen a harmincas évek végéig a legjelentősebb kitörési pont a trianoni kalodából.²⁰

Mussolini, bár Jugoszlávia külpolitikai „bekerítése” érdekében erőteljes lépésekkel közeledett Horthy Magyarországhoz, nem kívánta kockáztatni az Osztrák–Magyar Monarchia újjáéledését, így az uralkodói házak családi kapcsolatainak pártolása helyett inkább a magyar szabad királyválasztók táborát erősítette egy jelképes gesztussal, mégpedig a magyar–olasz kapcsolatokat is szimbolizáló Mátyás-kultusz hullámainak felkorbácsolásával.²¹ 1927 januárjában a modenai Biblioteca Estenséből két olyan corvinát adományozott Magyarországnak, amelyek a trianoni békekötés után kerültek Olaszországba.²² A kódexek visszaadása, majd Klebelsberg magyar kultuszminiszter márciusi, római beszéde a magyar–olasz értelmiségi kapcsolatokról²³ mintegy bevezette az áprilisban aláírt magyar–olasz megállapodást a két ország közti, tíz évre szóló „állandó béke és örökös barátság” tárgyában és mellel

egy utóbb csúfos lelepleződéssel végződött, Olaszországból Magyarországra irányuló titkos fegyverszállításról.²⁴

Ugyanebben az évben zárult le az első monumentális, díszes kivitelű Bibliotheca Corviniana-korpusz szerkesztése – magyar és olasz nyelvű kiadásban is! – Fraknoi Vilmosnak a könyvtár alapításáról szóló posztumusz tanulmányával.²⁵ Fraknoi személye különösen érdekes a magyar–olasz kapcsolatok ápolásának összefüggésében, hiszen a nagy tekintélyű történész, a római magyar történeti intézet megalapítója, 1920-ban, egy Bécsben kiadott, a nemzetgyűlésnek címzett nyílt levélben egyenesen azt javasolta, sőt „esdekelt” azért, hogy ne hagyják üresen a magyar királyi trónt és ne is hozzák vissza a Habsburgokat, hanem válasszanak az olasz uralkodói házból új királyt, mert a nemzet Európához, de elsősorban az olasz–német érdekszférához ezen a történelmileg egyébként is sokszorosan megindokolható módon juthatna közelebb.²⁶

II. A Mátyás-kultusz szerepe a kormányzó uralkodói és dinasztiaalapítási aspirációiban

A szabad királyválasztók érvelésének, mint mondtuk, központi eleme volt a nemzeti szuverenitásból adódó szabad királyválasztói jog, amelynek legfontosabb középkori példája Mátyásnak a nemzeti pártok általi királlyá választása volt. Minthogy Horthy egyértelműen a szabad királyválasztás pártján állt,²⁷ Mátyás alakja törvényszerűen vált a korszakban a kormányzó reprezentációjának – az integer történelmi Magyarországot szimbolizáló Szent István mellett – főalakjává. A kormányzói intézmény szempontjából is releváns történeti párhuzamnak tűnt a 15. század közepi magyar történelem, mert Kossuthon kívül éppen abból az időből származott két előképe: Hunyadi János és Szilágyi Mihály kormányzósága. A szabad királyválasztók számára a Mátyás-párhuzam azért is eleven volt, mert a hazai klerikális és világi arisztokráciával is bizalmatlanok voltak. A Hunyadi-hagyománynak az az interpretációja játszott itt szerepet, amely szerint a nemzeti pártok derékhadát jelentő középnemesség az arisztokrácia ellenében választott királyt Mátyás személyében.²⁸

Horthyt, úgy tűnik, komolyan foglalkoztatta a kormányzói jogkörnek a királyihoz való közjogi közelíthetősége. 1929. december 6-i keltezéssel készült egy, a kormányzó kabinetirodájának iratai között fennmaradt gépiratos dolgozat, Szentirmay Ödönnek, magyar királyi kúriai bírónak, egyetemi tanárnak a tanulmánya „A kormányzói hatalom reformja és az idevonatkozó jogkör kiterjesztése kapcsolatban a »Jog« és »a széttört magyar nemzet« fogalmával és ezek bel- és külpolitikai rendszerével” címmel.²⁹ E munka érdekessége szempontunkból az, hogy érvelésében visszatérő hivatkozási alap a Hunyadi Mátyás uralkodását megelőző kormányzói jogkör történelmi

precedense.³⁰ Szentirmay összegző javaslata az volt, hogy a kormányzót életfogytig nádorrá nevezzék ki, és amíg az államfői posztot nem töltik be, ruházzák fel törvényszentesítési joggal és nádorkormányzónak nevezzék, továbbá gyakorolhassa a főkegyúri jogot.³¹

Ottó 18. születésnapja közeledtével, és különösen az 1930. évben lábra kapott a kormányzó által táplált, a legitimistákkal szembeni, a szabad királyválasztói gondolatot erősítő Mátyás-kultusz. 1929-ben a budai palotában egy újabb Corvin-termet terveztek, amelyet alább részletesen tárgyalunk. 1930. március 1-jén ünnepelte Horthy kormányzói beiktatásának 10. évfordulóját. A kormányzó februári, jubileumi hadparancsában a honvédelmi ezredeknek és zászlóaljoknak történelmi neveket adományozott. Érdemes megemlíteni, hogy ugyan Mátyásról nem neveztek el alakulatot, de Horthy saját, szegedi honvéd gyalogezredének a Hunyadi János nevet adta.³²

A kormányzói jubileumi ünnepek alkalmat adtak Horthy Mátyással és a budai királyi palotával kapcsolatos kétarcú reprezentációs politikájának kifejezésére. A sulykolt üzenet a Pesti Hírlap vezércikke tolmácsolásában így hangzott: „Az az érzés, ami akkor [1920-ban – R. P.] az egész nemzetet meghitt családi közösségbe fogta, most az egész nemzet hivatalos ünnepét fűti és melegíti. Különös, szinte újszerű érzés ez a nemzet számára. Mennyi idő telt el azóta, hogy a nemzet igazán őszintén szerette és szívéből szerethette az állam fejét? Kossuth Lajos rövid, pár hónapos kormányzóságát leszámítva, évszázadokkal kell visszamennünk a múltba. Talán egészen Mátyás királyig. Mátyás király óta állandóan gazdátlan volt Budavára. Vagy olyan idegen szervezetek ültek benne, akik nagyon távol estek a nemzet szeretetétől. A Habsburgok alatt a nemzet megszokta, hogy azok, akiket magasan maga fölé emelt, állandóan az irigyei és ellenségei legyenek. Új, lelket emelő érzés, hogy az államfő személye ma ismét teljesen egybeforr a nemzettel. Ami a mi fájdalmunk, az az ő fájdalma is. Ami a mi reménységünk, az az ő reménysége is. Ez a lelki közösség talán egyik kulcsa Horthy Miklós egyre növekvő népszerűségének. Még pedig a legfontosabb, a belső szentélyeket és a legrejtettebb titkokat nyitogató kulcsa.”³³

III. Lord Rothermere ajándéka Horthynak

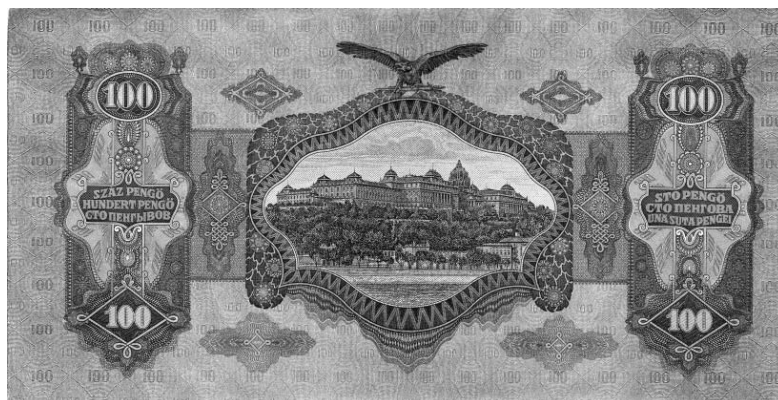
Az évfordulóra időzítette Lord Rothermere, az angol sajtómágnás egy feltehetően 16. századi Mátyás-portré³⁴ Horthynak ajándékozását. A festményt később a palota Corvin-könyvtártermében helyezték el, de még ez előtt felkerült egy újonnan kibocsátott 100 pengős papírpénzre. A Jaschik Álmos tervezte pénzjegy előoldalán a Rothermere-féle Mátyás-portré, hátoldalán a budai vár képe látható kartusban, a kartuson pedig egy kardot markoló turul ül.³⁵ Az 1926-ban kibocsátott, Helbing Ferenc által tervezett első 100 pengős bankjegyen, amely párhuzamosan a Jaschik-félével, 1932 után is

5. 100 pengős bankjegy. Tervezte: Helbing Ferenc

6. 100 pengős bankjegy. Tervezte: Jaschik Álmos

7. A Jaschik Álmos tervezte 100 pengős bankjegy hátoldala

forgalomban maradt, annak a fehérmárvány Mátyás-portrénak a képe szerepelt, amelyet Magyarország a bécsi császári gyűjteményből már a húszas években is mint magyar érdekű történeti-művészi relikviát igényelt, de csak az 1932. november 27-én megkötött velencei egyezmény után jutott a Szépművészeti Múzeum gyűjteményébe³⁶.

A Horthy-kurzus Mátyás-portrékkal kapcsolatos preferenciáját szemügyre véve felfigyelhetünk arra, hogy a Hunyadi-teremben kicsinyített formában elhelyezett kolozsvári, Fadrusz János által tervezett Mátyás lovasszobor háttérbe szorult a korszakban. Az 1920. január 1-jén bevezetett, Helbing Ferenc által tervezett 100 koronáson ugyan felfedezhető a kolozsvári szobor főalakjának vonásai, de nincs egyértelmű utalás az eredeti szoborműre, és a félalakban ábrázolt figura is inkább egy domesztikált változata Fadrusz diadalmas harcosának.³⁷ A Horthy által kibocsátott érdem- és emlékérmeken sehol sem szerepel a Fadrusz-féle Mátyás képe.³⁸ Úgy tűnik, Horthynak az egykor egyértelműen Függetlenségi párti kötődésű, Ferenc József-ellenes élű szoborral kapcsolatban ambivalens érzései voltak.³⁹ Az sem véletlen, hogy az 1940. szeptemberi kolozsvári bevonulásakor nem, csak két hónappal később, egy szűkebb körű, egyetemi rendezvényen koszorúzta meg a szobrot.⁴⁰

Visszatérve lord Rothermere (Harold Sidney Harmsworth) ajándékára, ez a Mátyás-portré összetett szimbolikát hordozott. Egyrészt, ahogy utaltunk már rá, a Horthy-éra és Mátyás kora mint a független nemzeti fejlődés időszakainak egymásba játszatása miatt. Másrészt viszont Rothermere lorddal, de még inkább fiával, Esmondal kapcsolatban is felröppent a hír, illetve bizonyos szabad királyválasztói körökben felmerült az ötlet, hogy magyar királlyá válasszák meg. Rothermere úgy tűnik – legalábbis egy ideig – komolyan számításba vette, hogy fiát a magyar trónra ültesse.⁴¹ 1927. június 21-i, nevezetes, saját Daily Mail című lapjában közzétett írása („Hungary’s Place in the Sun”), amelyben a trianoni békeszerződés felülvizsgálatát és a magyar területi integritás visszaállítását sürgette, elképesztően erős visszhangra talált a magyar sajtóban és bizonyos politikai körökben.⁴² Az éppen ebben az évben nyílttá és kimondottá tett magyar revíziós gondolat hirtelen támadt angol pártfogóját éltették, fiát pedig 1928-ban alig burkoltan trónvárományosként vitték körbe az országban.⁴³ Az angol lord gesztusát tehát úgy is lehet interpretálni, hogy a királycsináló kormányzót ajándékozta meg. Mátyás ebben az összefüggésben természetesen a nemzet maga választotta királyának őstípusaként fogható fel.⁴⁴ Horthy viszonyulása a „Rothermere-akció”-hoz nem volt egyértelmű. Egyrészt a revíziós propaganda erősítése mellett számára az is pozitívum volt, hogy Rothermere nyíltan felvállalta a Habsburgok visszatérése elleni véleményét.⁴⁵ Ugyanakkor úgy a magyar, mint az angol külpolitika kezdettől fogva elhatárolódott Rothermere-től,⁴⁶ és persze Horthynak esze ágában sem volt a polgári származású angol parvenünek felajánlani a magyar szent koronát.

Mindazonáltal a lord ajándékának igen előkelő elhelyezést biztosított a palota újonnan létesített enteriőrjében, a Corvin-teremben, amely a Horthy-éra egyetlen komolyabb hozzájárulása volt a budai rezidencia építészeti kialakításához.

IV. Corvin-lánc, Corvin-koszorú és a Corvin-díszjelvény

1930. november 20-ához, Ottó 18. születésnapjához közeledve nem csak a legitimista erők aktivitása nőtt, de Horthy szimbolikus politizálása is intenzívebbé vált. Októberben avatták fel a Kolozsvárról áthozott Ferenc József Tudományegyetem szegedi épületét, amelyet egy nemzeti panteonnal, a magyar történelem 100 kimagasló személyisége szobrának – köztük fő helyen Mátyás lovas alakjával – a Rerrich Béla által tervezett nagyszabású Templom téri árkádsorában való elhelyezésével fejezték meg. Horthy erre az alkalomra időzítette a tudományok és művészetek kimagasló élő képviselőinek kitüntetésére, a „nagy mecénás-királynak, Hunyadi Mátyásnak emlékére” a Corvin-lánc, a Corvin-koszorú és a Corvin-díszjelvény alapítását.⁴⁷

Megint kettős szimbolikája volt Horthy eme lépésének. Egyrészt a Ferenc József által alapított és nevét viselő egyetem „átmentésének”, és persze ezzel együtt a klebelsbergi kultúrpolitikának betetőzése volt az épületavató szegedi ünnep, ugyanakkor a Corvin-érdemjelek voltak az első, a művelődés területére specializált érdemjelek, amelyekkel Horthy a monarchiabeli K.u.K. Österreichisches Ehrenzeichen für Kunst und Wissenschaft örökösét alapította meg.⁴⁸ A csodált és szeretett Ferenc József emlékének ápolása mellett megint saját kormányzói jogkörének a királyihoz való közelítése figyelhető meg itt. A kormányzói jogkört meghatározó 1920. I. tc. értelmében a kormányzó ugyan nem adományozhatott nemességet, de alapíthatott rendet és kitüntetések, és ezeket adományozhatta is. Csakhogy a legitimista ellenzék érzékenységre tekintettel a klasszikusan királyi gesztust, a rend- és rendjel-alapítás, illetve az érdemrend-adományozás kérdését Horthy egy ideig roppant óvatosan kezelte és csak a konszolidáció előrehaladtával gyakorolta e jogköröket egyre szaporodó jelleggel.⁴⁹ Ebben a folyamatban a Corvin-rend kitüntetései megalapítása Habsburg Ottó nagykorúvá válásának előestéjén fontos és jelzés értékű lépés volt. Horthy teljeskörűen csak 1938-ban vállalta fel a rendjel-adományozás királyi jogkörét, amikor a Mária Terézia és a Szent István-rend megújításakor ezek nagymesterének titulálta magát.⁵⁰ Utóbbi esetében ráadásul egy „magyar királyi rend”-ről volt szó.

A Corvin-lánc rendjén és a Corvin-díszjelvényen egy akkor 15. századinak tartott emlékérem Mátyás-portréja szerepel.⁵¹

1930. november 20-ára Horthy bizonyos szorongással tekintett.⁵² A legitimista erők évek óta vártak erre a napra. November 18-án Apponyi Albert felhívást tett közzé a legfontosabb legitimista sajtóorgánumban, valamint

plakátokon és röplapokon.⁵³ Arra szólította fel az ország lakosságát, hogy lobogózzák fel november 20-ára virradóan házaikat, ünnepeljék virággal és a nemzeti trikolorral „Magyarország örökös királya”-nak nagykorúvá válását, és ezzel adják egyértelmű jelét annak, hogy Ottó trónra lépése a haza népének egyöntetű óhaja. A legitimisták ugyanis tisztában voltak azzal, hogy a Habsburg királyfi hazatérésének két fő akadály a belpolitikai megosztottság e kérdésben, külpolitikai oldalról pedig az antant és főleg a kisantant ellenkezése. Apponyiék éppen a kettő egymás elleni kijátszásában bíztak: a trónfosztást szerintük az antant kényszerítette az országra, így a nemzet önrendelkezésének, függetlenségének éppen az örökös király megkoronázása lenne a legméltóbb bizonyítéka.⁵⁴ Érdekes módon Horthy és a szabad királyválasztók Mátyás-kultusza a legitimisták körében is visszhangra talált. Érvelésük szerint Ottó és Mátyás helyzete és alakja között mély történelmi analógia volt. Mindkettő igen fiatalon, nagyon nehéz történelmi körülmények között került (illetve került volna) trónra. A Nemzeti Újság születésnapjának számában ezt olvashatjuk: „Ottó királynak – úgy mint Mátyásnak – lelkét a dicsőség, halál, fogság, forradalom jelenetei rohanják meg, melyeknek mindinkább ő a közvetlen nézője, részese, tárgya, központja. Ezeknek a hasonzerű és rokon hatásoknak a befolyása itt is kiváló egyéniséget nevelt s alakított részünkre.”⁵⁵ A tárca szerzője szerint Zita királyné ugyanolyan nagy hatást gyakorolhat Ottó nagygyógyulásában, mint Szilágyi Erzsébet Mátyáséban.

V. A Corvin-terem

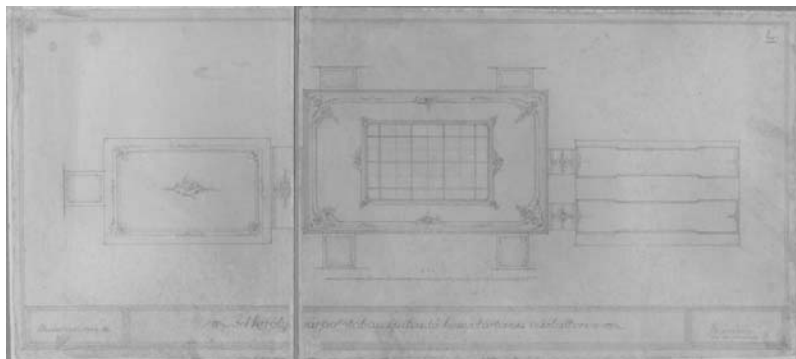
Hevesi Sándor Elzevir c. darabjában a könyvtáros Andersen a történetből és a párbeszédből mintegy kibeszélve, a széthordott könyvtárakról elmélkedve így sóhajt fel: „Olyan mint a halál. Volt – nincs. Mátyás király könyvtárát négyszáz esztendővel ezelőtt hordták széjjel és a budai várban azóta sincs könyvtár...”. A darabnak ez a panaszos megjegyzése állítólag Horthy rosszallását váltotta ki.⁵⁶ Mindenesetre 1929-ben a Budavári Palotában egy újabb reprezentatív történelmi enteriőr, a Corvin-terem és a hozzá kapcsolódó két kiszolgáló szoba, azaz a királyi könyvtár berendezését kezdték meg. A barokk palota középső traktusának világítóudvara üvegtetős lefedésével, és ennek az addig a világítóudvart északról és délről szegélyező, a nyugati és keleti homlokzat középtermeit összekötő átjáró-folyosókkal való egybe nyitásával alakították ki a Corvin termet, a könyvtár olvasótermét. Ezt az új nagytermet déli és északi irányból egy-egy könyvszekrényekkel beépített helyiség fogta közre. A tervező a várkapitányság főmérnöke, a későbbi várkapitány, Szabó László volt.⁵⁷ A terem csak eszmeiségében idézte meg Mátyás budai palotájának legendás könyvtár-termet, a berendezés azonban nem reneszánsz, hanem barokk stílusban készült. E stílusválasztásnak

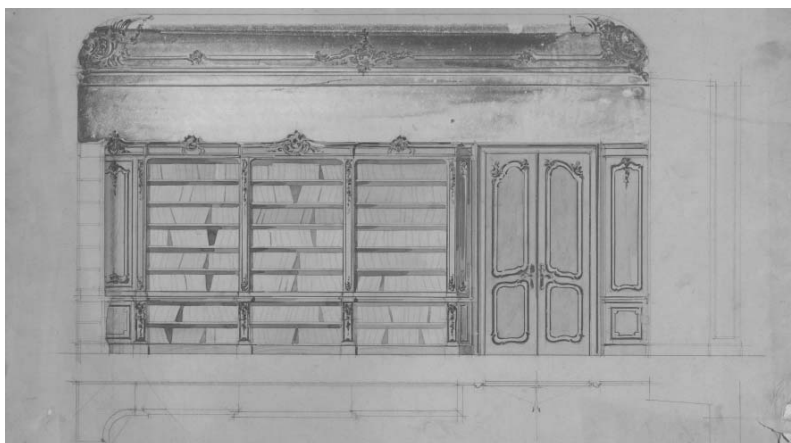
9. A Corvin-terem terve. Készítette: Szabó László, 1929. A déli oldali kisebb olvasó- és könyvtárterem látványterve. BTM Kiscelli Múzeuma, építészeti gyűjtemény

10. A Corvin-terem terve. Készítette: Szabó László, 1929. A mennyezet terve. BTM Kiscelli Múzeuma, építészeti gyűjtemény

10. A Corvin-terem terve. Készítette: Szabó László, 1929. A mennyezet terve. BTM Kiscelli Múzeuma, építészeti gyűjtemény

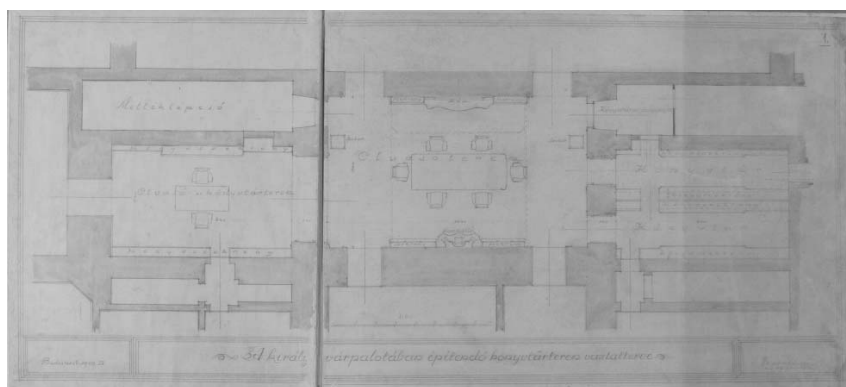
11. A Corvin-terem terve. Készítette: Szabó László, 1929. A déli oldali kisebb olvasó- és könyvtárterem nyugati oldalfalának terve. BTM Kiscelli Múzeuma, építészeti gyűjtemény

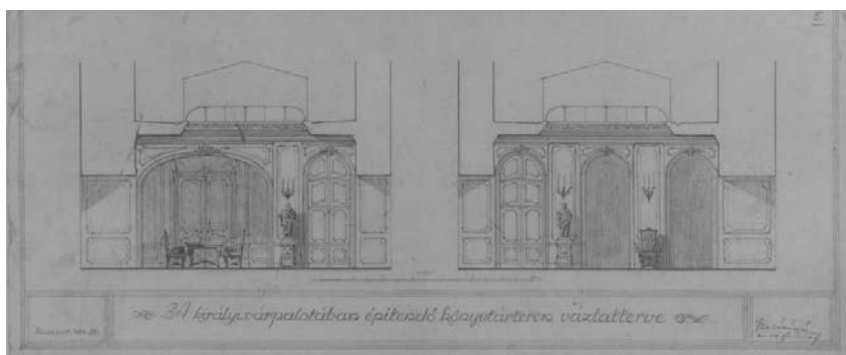
12. A Corvin-terem terve. Készítette: Szabó László, 1929. Az északi melléktér és a középső olvasó hosszmetsete. BTM Kiscelli Múzeuma, építészeti gyűjtemény

13. A Corvin-terem terve. Készítette: Szabó László, 1929. A déli melléktér és a középső olvasó hosszmetsete. BTM Kiscelli Múzeuma, építészeti gyűjtemény

14. A Corvin-terem terve. Készítette: Szabó László, 1929. Alaprajz. BTM Kiscelli Múzeuma, építészeti gyűjtemény

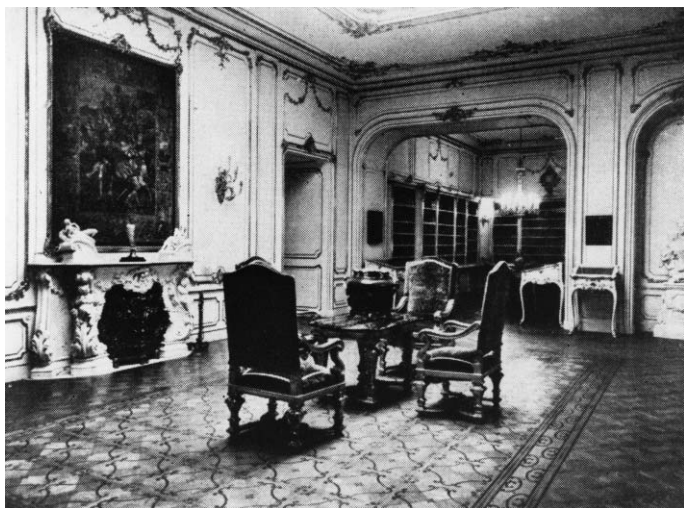

15. A Corvin-terem terve. Készítette: Szabó László, 1929. Keresztmetszet a középső olvasótermen át dél és észak felé tekintve. BTM Kiscelli Múzeuma, építészeti gyűjtemény.

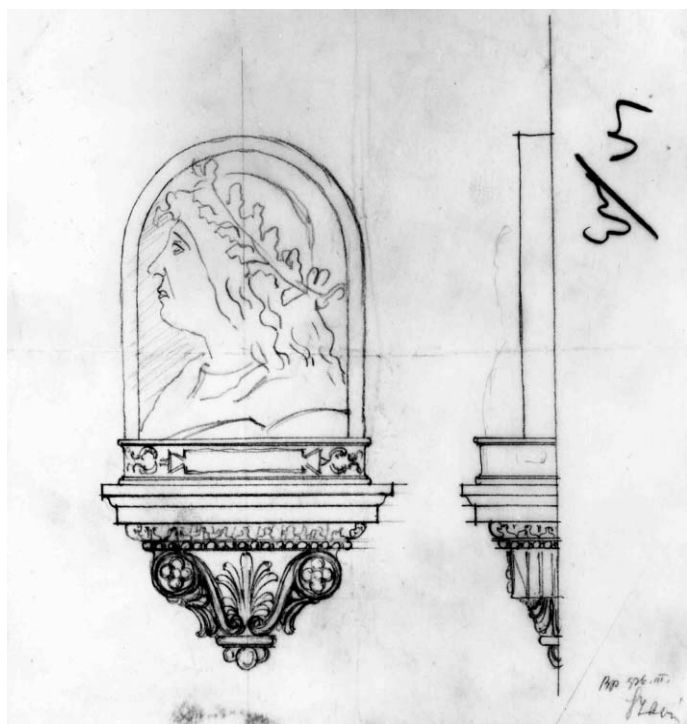
vélhetően nemcsak a kortárs neobarokk előkelő enteriőrök stílusához való igazodás lehetett az indítéka, hanem gyakorlati oka volt. A két szélső helyiség, valamint az újonnan kialakított Corvin-terem szélső sávjai már meglévő falburkolatát ugyanis nem cserélték le, hanem csak átalakították, könyvszekrényeket építettek a lambéria elé, valamint a déli és a középső helyiség közti kettős nyílású átjárót a keleti pillér elbontásával megnagyobbították, szegmentívesre változtatták. A világítóudvar területének bevonása után az addigi kelet-nyugati irányú átjáró folyosók stukkódíszét oly módon alakították át, hogy az a középső üvegtető körül is körbe fusson.

A Corvin-terem, illetve az új királyi könyvtár elkészítése még a takarékos, csupán átalakításokkal járó kialakítás ellenére is évekbe került. A tervek 1929 szeptemberében készültek el.⁵⁸ A kormányzó 1930 februárjában minden bizonnyal megtekintette az újonnan kialakítandó díszterem helyét⁵⁹, s nyilván zöld jelzést adott a munkák megindítására, hiszen a könyvtár megépítése rajta volt a beruházási hitel terhére 1929–31 között megvalósítani kívánt munkák listáján.⁶⁰ A kivitelezés azonban csak 1932–1934 között zajlott.⁶¹ A terem 1936-ban véglegessé vált dekorációja igényes volt. Mint utaltunk rá, ide került a Rothermere-féle kép, amelyet akkoriban egyébként Mantegna elveszett Mátyás-portréjának 16. század eleji, Giovanni Boltraffio által készített másolataként tartottak számon,⁶² és itt helyezték el az akkor Mányoki Ádámnak tulajdonított Mátyás-arcépet⁶³. Az északi átjáró két pilléréen, újonnan készített reneszánsz stílusú konzolokon nyert elhelyezést az akkoriban Giovanni Dalmatának tulajdonított Mátyás királyt és Beatrix királynét ábrázoló dombormű.⁶⁴ A terem déli oldalán Erzsébet-mellszobrot helyeztek el.⁶⁵ A carrarai márványból készült kandallón középen az ún. Mátyás-billikom állott. E Mátyás személyéhez kötött tárgy szintén megszerzett, illetve a trianoni Magyarországra visszajuttatott ereklye volt, amely 1929-ben került be a Nemzeti Múzeumba gr. Erdődy Rudolftól,⁶⁶ és amelyet 1936 februárjában a múzeum kupolacsarnokában a hónap műtárgyaként tettek közzemlére.⁶⁷ Mellette a Corvin-terem kandallóján egy-egy Alt-Wien porcelán volt, amelyek a Medici-sírokon levő Michelangelo-szobroknak, a „Hajnal”-nak és az „Esté”-nek a másolatai voltak. Felette a falat egy 16. századi, flandriai gobelin⁶⁸ borította. A könyvtárterem két oldalhelyiségének szekrényeiben magyar klasszikusok és az újabb magyar irodalom művei nyertek elhelyezést.⁶⁹ A könyvtár létesítésének alapvető indítók és felszerelésének igazi „poénja” azonban a Corvinák idehozatala volt.

A 19. század óta a magyar rendi nacionalizmus által thesaurus nationallisként, polgári ereklyeként tisztelt könyvtár darabjainak visszaszerzése ekkor már jó évszázada napirenden lévő törekvés volt.⁷⁰ A Corvinák (és persze a külhonba szakadt magyar kultúrjavak) visszaszerzése az ország területi revíziójának szolámával csengett össze a Horthy-érában.⁷¹ Pasteiner Iván, a közgyűjtemények országos főfelügyelője 1936. február 22-én fordult a Magyar Nemzeti Múzeum Igazgatótanácsához azzal a kéréssel, hogy az

16. A Corvin-terem középső olvasótermének és déli mellékszobájának képe, 1937. Megjelent: Königliche Burg Budapest, Hungária Magazin kiadása, Bp., é. n.

17. Terv a Mátyás-relief konzoljához. Készítette: Szabó László, 1936. KÖH Tervtár

államfő kizárólagos használatára létesítendő könyvtárba, amelynek állománya „majdnem kizárólag magyar anyagból fog állani...kívánatos lenne, hogy dicsőséges emlékezetű Mátyás királyunk Corvina-könyvtárának magyar közgyűjtemények tulajdonában levő példányainak némelyike itt elhelyeztessék”.⁷² Pasteiner 5-6 példányra gondolt. A kérvény szerint a Corvinák a könyvtárban „sem a tudományos tanulmányozás, sem pedig a nyilvánosság elől elzárva nem lesznek, sőt a könyvtár állandó kiállítása keretében közszemlére lesznek kitéve.” E levélben merült fel a Mátyás- és Beatrix-portréreliefeknek és a Mátyás-serlegnek a királyi könyvtárban való elhelyezése ötlete is. A jeles Corvina-kutató, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója, Fitz József nehéz helyzetbe került ezzel a kéréssel. Válaszában, amelyet a MNM OSzK Szaktanácsa 1936. március 2-i ülésén⁷³ olvasott fel, ezért nagy terjedelemben fejtette ki, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára eredetileg hungarikumok gyűjtésére létesült, amelyek között a Corvinák a legfontosabb helyet foglalják el, s a könyvtár alapítólevelében áll ezek gyűjtése és megőrzése. Sőt éppen azért kezdtek Magyarországon a 19. században a Corvinák történetével foglalkozni, mert egy ilyen hungarikumgyűjtő központ jött létre, amelyet József nádor és I. Ferenc József is gyarapított, és így jött létre itt az ország és a világ összes könyvtárát tekintve is legnagyobb Corvina-gyűjtemény. Fitz ezután a Corvina-könyvtárt, mint a nemzeti közgyűjteményi könyvtár őseit mutatta be, utalva a Mátyás könyvtárát országos könyvtárként meghatározó II. Ulászló-féle 1490. július 31-én kelt oklevélre, amelyre hivatkozott egyébként a magyar küldöttség az 1932-es velencei egyezményt előkészítő tárgyalásai során is. Ez az oklevél ugyanis Fitz és a magyar küldöttség értelmezésében azt bizonyította, hogy II. Ulászlónak és II. Lajosnak nem volt joga Mátyás könyveinek elajándékozására. A könyvtárigazgató, miután nyomatékosan felhívta a figyelmet mindezen történelmi előzményekre, illetve a Corvinák rendkívüli történelmi értékére, felvilágosítást kért, hogy 1. milyen hatóság lenne a könyvek gondozója a várban? 2. milyen szakképzett és megbízható tisztviselője lesz a könyvtárnak? 3. milyenek a terem fizikai adottságai (van-e konzervátori szempontból megfelelő szekrény és egyáltalán milyenek lennének a kiállítás körülményei)? 4. milyen feltételekkel és kik férhetnének hozzá a kódexekhez? 5. mennyi időre szólna a letét és milyen biztosítékokat kapna a múzeum a könyvek visszaszolgáltatására? A könyvtári szaktanács ülésének jegyzőkönyvét azonban a múzeum igazgatótanácsa nem fogadta el és új jegyzőkönyvet készített⁷⁴. A múzeum igazgatótanácsa igen gyors átfutással, már 1936. március 6-i ülésén öt Corvina kölcsönadásáról hozott döntést.⁷⁵ A kikölcsönzött kódexek kiválasztása korántsem volt véletlenszerű: mindegyik „visszaszerzett” darab volt⁷⁶, azaz mindegyik a Horthy-féle revíziós politika sikerét tanúsította.

Trianon politikai korrekciójának jegyében rendezték meg már 1933-ban a Magyar Nemzeti Múzeumban a magyar kultúrdiplomácia sikerét bemutató tárlatot is, amelyen a Bécsből visszaszerzett Corvináknak és a majd néhány

18. Lux Kálmán: A Budavári Palota Mátyás király korában. Csia Lajos modelljéről készült fotó. Megjelent: Corvina, 1937, 125

év múlva a budavári palota Corvin-termében elhelyezett Mátyás- és Beatrix portréreliefeknek is kitüntetett szerep jutott.⁷⁷ Ugyancsak összefüggött a Corvinák kultuszával Kisfaludi Stróbl Zsigmond Marsigli-szobrának felállítása az ún. Ybl-lépcső (a krisztinavárosi szárnytól északra, az ún. Csikós-udvarban álló lovardától a Mátyás-kút szintjére vezető lépcső) felső lejáratánál. A bolognai tudós, katona és diplomata Luigi Fernando Marsigli (Marsili) gróf részt vett Buda török alóli felszabadító ostromában 1686-ban – a személyéről való megemlékezést persze ennek 250. évfordulója is indokolta –, és a rommá lőtt királyi palotából Bécsbe mentette a még meglévő Corvina-példányokat.⁷⁸ Az Ybl-lépcső felső végében elhelyezett másik történeti mű, Farkas Zoltán alkotása, az 1934-ben felállított Bonfini-szobor volt – megint csak a Mátyás-kultusz és az olasz–magyar kapcsolatok szorosra fűzésének jegyében.⁷⁹

A Corvin-termet valószínűleg csak 1937-ben nyitották meg a nagyközönség előtt.⁸⁰ Amíg a terem létrehozásának szándéka egy olyan időszakban történt, amikor Horthy uralmi helyzetét a legitimista törekvések tették bizonytalanná, addig az elkészült mű bemutatása a kormányzó dinasztiaalapítási szándéka első nyílt megjelenése idejére esik. Az 1937:19. tc., amelynek eszméje már évek óta érett, Horthy számára biztosította az utódajánlási lehetőséget.⁸¹ A terem elnevezésével kapcsolatban említésre érdemes a Horthy-korszak Mátyás-kultuszának érdekes vonása, hogy az szinte kizárólag a Corvin névnek, vagyis annak a névnek a kultuszát jelentette, amelyen Mátyást magyarul sohasem szólították, viszont fogadott és utódjának kívánt fiát, Jánost igen. E jelenségben megint a Mátyás-kultusznak Horthy dinasztiaalapítási szándékával való összefüggését ragadhatjuk meg.

Az újonnan létesített Corvin-terem elkészülte a budavári palotában egybe esett III. Viktor Emanuel olasz király 1937. májusi budapesti látogatásával, amely a két világháború között az egyik legjelentősebb, legnagyobb protokolláris körítéssel megrendezett diplomáciai esemény volt a budai palotában. Érdekes módon azonban a királylátogatás menetrendjébe nem illesztették be a frissen elkészült Corvin-terem megtekintését. Még a Korvin Mátyás Társaság folyóirata, a *Corvina* is, amely kifejezetten a magyar–olasz kapcsolatok történetével foglalkozott, inkább egy Savoyai Jenő-émlékszámot állított össze a Savoyai-házból való olasz király tiszteletére. A budai várban zajló események fókuszában is egyértelműen a Savoyai Jenő-lovasszobor és a mögötte fekvő Habsburg-terem és Habsburg-lépcső állt.⁸² Az egész látogatásra jellemző a magyar reneszánsz, illetve Mátyás és korának mellőzése a királynak összeállított magyar történeti programból, helyesebben a látogatás sajtóanyagából. A király elé a sok római kori régészeti és érmészeti emlék mellett tulajdonképpen csak a Nemzeti Múzeumban őrzött, 1927-ben Modenából visszakapott Corvinákat tárták egy rövid megtekintés erejéig. Ugyanakkor az itteni látogatásnak is inkább a múzeumigazgató gróf Zichy István által a királynak adományozott dalmát érme képezték a politikai súlypontját.⁸³ Erre az alkalomra ugyan elkészült Lux Kálmán építész rekonstrukciós rajzai alapján a vitéz Csia Lajos református vallásnár, a Magyar Evangéliumi Szövetség alelnöke által készített makett a királyi vár Mátyás-kori állapotáról,⁸⁴ ezt azonban csak 1939–40-ben állították fel a palota egy földszinti termében. Az olasz király a Corvin-díszjelvény egy alkalmi darabját is megkapta kitüntetésül,⁸⁵ amely gesztus indítéka ugyan lehetett Mátyásnak az olasz–magyar kapcsolatok történetében betöltött szerepe is, de a nyilvánosság kizárása a ceremóniáról, az a tény, hogy a sajtóban ez az esemény nem jelent meg, inkább arra utal, hogy a különlegesen megformált, egyedi Corvin-díszjelvénnel inkább a neves numizmata hírében álló királynak akartak kedveskedni.⁸⁶

VI. Horthy- és Mátyás-évforduló

Horthy hatalmi reprezentációjában Mátyás alakja a kormányzó bevonulásának 20. évfordulójára, 1939-re már markáns körvonalakkal bontakozott ki. Az erre az alkalomra a kor hivatalos írófejedelme, Herczeg Ferenc és mások által összeállított emlékkönyvben Gulácsy Irén, népszerű lektúr-szerzőnő által felvázolt cirkalmas képben Mátyást, a budai palotát és Horthy kormányzót pillanthatjuk meg.⁸⁷ „A magyar államhatalom és szellemvilág íme hát nem állnak többé idegenekként egymással szemben. Négy század kulturális szakadékát megtöltötte tartalommal és elevenséggel az, aki a Trianon után támadt és népi feltámadásunkat közvetlenül, más módokon fenyegető egyéb szakadékainkat is át tudta hivatott személyével hidalni. A pusztá véletlen

19. Szálasi Ferenc a nyilas hatalomátvételen részt vett tiszteket tünteti ki a Hunyadi-teremben 1944. november 28-án. MNM Történeti Fényképtár, ltsz. 65.512

itt nem kielégítő magyarázat; a sors játékos rögtönzésénél sokkal mélyebb összefüggést kell ama látszólag szórványos jelenségek közt keresnünk, hogy: Corvin Mátyásnál pattant el a lánc államhatalom és irodalmunk, művészetünk közt, – hogy viszont Horthy Miklós éppen Corvinákat gyűjt és hogy a kitüntetésül maga-alapította rendet is éppen Corvin Mátyásról nevezte el... A száműzetés korszaka lezárult.” Gulácsy Raffaellót idéző nagyszabású történelmi képet festett fel: a hatalom lépcsőin a reneszánsz uralkodó idején örömmel látott művészeknek Mátyás halála után le kellett „hurcolkodniuk”, s a „magyar államhatalom és szellemvilág mostantól idegenként néznek egymással farkasszemet”. Csak négy évszázad múltán, Horthy alatt térhettek vissza a kitüntetett helyre. Ebbe a szinte történelmi élőképszerű vízióba illesztette a szerzőnő a Corvin-terem létesítését is: „Még valami, amiről talán kevesen tudnak! A pompás Vár egy régebbi, nagy hiányossága.

Volt ebben a tündöklő palotában minden és sokminden, éppen csak a könyvtár felejtődött ki annak idején. És Horthy Miklós megmutatta, hogy az építészet nem átfoghatatlan terep a magyar sokoldalúság számára. Kiválasztott ő maga egy csendes, kellő tágas világító-udvari részt, befödte a meditáló hangulatoknak kedvező, fényt megsűrű üvegtetőzettel, méltóvá ékítettette a falak

belső világát és elkezdte a nemzeti kincs gyűjtését. Azóta Corvinák és más, magas bibliofil-becsű kötetek tömege ékesíti már udvari könyvtárunkat.”⁸⁸

Mátyás születésének 500. évfordulója volt az az utolsó pillanat a világháborúban, amikor a nagy király emlékének felidézésével vérmérséklettől függően finom vagy direkttebb formában utalni lehetett a Horthy-korszakra. Domanovszky Sándor művelődéstörténész mutatott rá a legegységesebben a Mátyás-kultusz aktuális momentumára: „Ez volt Mátyás életének és uralkodásának alapproblémája: a szellemében, intézményeiben és életformájában összeomló világ romjaiból erős Magyarországot akart fölépíteni”⁸⁹

Ebben az időszakban azonban a Mátyás-párhuzam már inkább Horthy Miklós dinasztiaalapítási törekvéseinek újabb állomásával függött össze.⁹⁰

A Mátyás-kultusz budavári helyszínein az utolsó protokolláris esemény 1944. november 28-án zajlott le: Szálasi Ferenc „nemzetvezető” az 1944. október 15-i „fordulat”, illetve „nemzeti forradalom hőseit”, azaz a nyilas hatalomátvételben közreműködő tiszti, altiszti és legénységi állományú katonákat tüntette ki a Hunyadi-teremben.⁹¹ Szálasi esetében azonban a helyszín megválasztásának nemigen tulajdoníthatunk különösebb szimbolikus tartalmat. 1944. november 4-i esküje a palota nagy báltermében volt.⁹²

VII. A Hunyadi- és a Corvin-terem pusztulása

A Hunyadi- és a Corvin-terem az 1944–45-ös ostrom során rommá vált. A Hunyadi-terem mennyezetének kb. 70%-a beomlott, ami azáltal vált végzetessé, hogy a háború után a terembe sokáig akadálytalanul beesett az eső, ami eláztatta az intarziás parkettát.⁹³ Az ajtó- és ablakkeretek közül csak az északi ajtónyílás maradt sértetlen. A falburkolatok pusztulásáról érdemes megjegyezni, hogy az már a békeidőkben megindult, ugyanis ezeket már az 1940-es évek elején könnyezőgomba fertőzés támadta meg. A terem berendezéséből átvészelt a háborút egy táncoló nőket ábrázoló elefántcsont berakásos díszítésű ébenfa vagy ében hatású fekete asztal lapja, valamint egy márványintarziás asztal, továbbá a Fadrusz-féle Mátyás-szobor és a két Benczúr-festmény. A bútoroknak utóbb nyoma veszett,⁹⁴ a szobor és a két kép a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményében található.⁹⁵

Corvin-teremben a mennyezet beomlásán túl még a falburkolat és a paroketta elégését is valószínűsíthetjük.⁹⁶ A berendezés nagy részét azonban minden bizonnyal még az ostrom előtt kimenekítették.⁹⁷ Erre utal, hogy a két Mátyás-portré és a Mátyás-serleg, továbbá a Mátyás- és Beatrix-portréréliefiek is átvészelték a háborút. Előbbi három a Magyar Nemzeti Múzeumba került, a domborművek pedig a Szépművészeti Múzeumon keresztül a Magyar Nemzeti Galériába vándoroltak később. A könyvtár könyvvállományáról az egyetlen közelebbi információnk egy Varga Sándor könyvtárostól származó, 1947. május 27-i pro domo és az ugyanebben az aktában található

1947. április 25-én kelt átvételi jegyzék, amellyel a palota könyvtárának megmaradt köteteit az Országos Széchényi Könyvtár átvette.⁹⁸ A listán szereplő tételek között különös figyelmet érdemelnek a Szent István-renddel kapcsolatos kötetek (5., 7., 8., 9., 24. tételek). A legmagasabb rangú polgári érdemrend újraalapítása és a rend nagymesteri posztjának betöltése Horthy részéről ugyanis 1938-ban az kormányzói jogkörnek uralkodóivá bővítésében fontos lépés volt. A könyvtár azonbanhiába vette át az anyagot, az egyes kötetek leltárilag nem kerültek az OSzK állományába. A lista tételei közül mindössze kettőt, a Szent István rend statútumát és repertóriumát (5. és 9. tétel a fenti listában) lehet a könyvtár mai állományában azonosítani.⁹⁹

VIII. A Mátyás-kultusz utóélete a budai várban

A budai vár 1945 utáni, lassan, évtizedek huzavonái után kialakuló új formájában szinte semmi nem emlékeztet az egykori épületre; az új hatalom gyökeresen átalakította a palotakomplexumot. Egyedül Hunyadi Mátyás kultuszának ápolása teremtett folytonosságot a palota 20–21. századi történetében.

Horthy Miklós Mátyással kapcsolatos reprezentációs politikája regnálása egész idején ellentmondásos volt. Egyfelől természetes módon adódott volna a függetlenné vált ország kormányzója számára, aki mindvégig dinasztia-alapítási terveket dédelgetett, a Hunyadi-párhuzam alapos kihasználása. Ugyanakkor Horthy és a körülötte csoportosuló hatalmi elit az egykori Monarchia belpolitikai megosztottságából egyértelműen a Tisza István-féle 67-es vonal örökségét vállalta fel és érezte sajátjának. Ennek megfelelően Mátyás kultuszát, amely a századforduló óta nagymértékben része volt a Függetlenségi Párt Habsburg-ellenes szimbolikus politizálásának, Horthy csak időnként és akkor is bátoratlanul, félszívvvel emelte hatalmi reprezentációja kelléktárába.

Mindez a II. világháború utáni Mátyás-kultuszt tekintve szinte automatikusan azt az eredményt szülte, hogy a budai palotával kapcsolatba kerülők zöld utat kaptak Mátyás hagyományának Függetlenségi párti színezetű, Habsburg-ellenes élű ápolására.

Az ostrom utáni nagyarányú régészeti feltárási munkák, amelyek a századfordulós palota-komplexum teljes déli részének elbontásával, illetve átalakításával jártak, a Mátyás-kori, azaz a Habsburgok előtti utolsó „nemzeti” palota délibábos képét tartották szem előtt.¹⁰⁰ A Gerő László vezette csapat emlékezetében ott élhetett az a még Horthy által a palotában 1939–40-ben elhelyezett modell, amit, mint fentebb említettük, Lux Kálmán korábbi rajzai alapján Csia Lajos ültetett át háromdimenziós modellbe 1937-ben. És a terepasztalon szinte megelevenedő Mátyás-palota történeti valósága kézzel fogható elevenségűvé válhatott a légtalmi intézkedések során már 1943-ban napvilágra kerülő leletek megpillantásakor.¹⁰¹ A régészek a vár ostroma

során szinte minden egyes becsapódó bombával közelebb érezhették magukat a vágyott lovagvár kibontásához és visszaálmódásához.¹⁰²

Az új, régészeti indíttatású és esztétikájú déli várrész felépülte után magának a palotaépületnek a helyreállítása már a Kádár-rezsimre maradt. A Mátyás-kultusz pedig bűvópatakszerűen továbbcsörgedezett, sőt a 60-as években bő vizű folyammá duzzadt. Még az 50-es évek végén, elsősorban és mindenekelőtt a Csapodi Csaba–Gárdonyi Klára házaspár működése révén, megindult a Corvina-kutatások új hulláma. Két olyan kutató vitte a prímet Mátyás kódexeinek feldolgozásában, akik 1936-ban már az OSzK dolgozóiként szemtanúi voltak annak, hogy a Corvinák fizikailag is részesei lettek Mátyás kultuszának a budai palotában.¹⁰³ Az OSzK elhelyezése a budai várban már eleve a Mátyás könyvtárára való állandó utalással jelent meg a nyilvánosság előtt,¹⁰⁴ de a 60-as évek elején, amikor a belülről gyökeresen átalakított „F” épület dekorációs programjának megalkotása volt napirenden, egyenesen a Mátyás-kultusz Kádár-kori hausse-áról beszélhetünk. A palota építkezésének irányító csúcsszerveként életre hívott ún. konzultatív várbizottság művészettörténész irányadója, egyben a beruházó szerepét játszó Építésügyi Minisztérium Műemléki főosztályának vezetője¹⁰⁵ az a Dercsényi Dezső volt, aki 1936-ban – Csapodiékhoz hasonlóan – az OSzK dolgozójaként¹⁰⁶ élhette át a Corvinák palotába költöztetését, majd 1943-ban már a MOB tisztviselőjeként volt szemtanúja a Mátyás kori reneszánsz faragványok napvilágra kerülésének. Az egykori Hunyadi-terem helyén az előzmény figyelembe vételével, sőt a Hauszmann-féle teremre való állandó hivatkozással Corvina-kiállítótermet alakítottak ki¹⁰⁷, amelyben az eredeti elképzelés szerint majolika Mátyás-címert is elhelyeztek volna a – az OSzK épületében csak e teremben alkalmazott – tardosi vörösmárvány falburkolatban, továbbá az első koncepció szerint „korhű”, azaz reneszánsz stílusú vitrinekben állították volna ki a kódexeket.¹⁰⁸ 1966-ban merült fel először az a napjainkban emléktábla formájában testet öltött elképzelés, amely az akkori Munkásmozgalmi Múzeum főbejárata előtt egy Hunyadi László-emlékművet irányzott elő; ugyanekkor az OSzK főlépcsőházában üvegmozaik-ábrázolásokon kívánták bemutatni a palota történetét, a Mátyás- és Beatrix-dom-borművek háromszoros nagyítással készített gipszmásolatait tervezték be a főlépcsőház I. emeletére és az épület további – közelebről nem pontosított – helyeire Mátyás és Nagy Lajos 1,5 méter átmérőjű címereit gondolták elhelyezni.¹⁰⁹

Az épület művészi programjának kidolgozója Keresztury Dezső volt,¹¹⁰ az egykori kultuszminiszter, aki a népi írók egy Kádár-hű csoportjával a nemzeti tradíciók ápolását tartotta fő feladatának a népfrempolitika berkein belül 1957-től.¹¹¹ Ebbe illeszkedett az egyébként is legitim Mátyás-kultusz kibontakoztatása a nemzeti könyvtár palotabeli berendezésében.¹¹² Mindennek valódi mélységben való kifejtése azonban már nem feladata ennek az írásnak.

JEGYZETEK

- ¹ A téma bővebb kifejtését ld. ROSTÁS Péter: „Die »historischen« Prunkräume des Budaer Königspalastes um 1900”, Mitteilungen der Gesellschaft für vergleichende Kunstforschung in Wien, 59. Jg. Nummer 1/2 (Február 2007), 1–22. A palota századfordulós átépítéséről a legfontosabb irodalom: CZAGÁNY István: A Budavári palota és a Szent György téri épületek, Budapest, 1966; YBL Ervin: Hauszmann Alajos élete és művészete, gépirat a Szépművészeti Múzeum Könyvtárában, 1953; FARBAKY Péter: „A Budai Királyi Palota a Historizmus korában. (Ybl Miklós és Hauszmann Alajos átépítési terveinek fejlődése és kapcsolata)”, Tanulmányok Budapest Múltjából XXIX. (2001), 241–265.
- ² ERDEI Gyula: „Mit és hogyan kapcsoljon a VIII. oszt. történettanára tanítása folyamán?”, Bocsikai István M. Kir. Reálistólai Nevelőintézet VIII. Értésítője 1928–1929., 8–23. A középiskolai történelemtanár a 16–23. oldalon egy nagy táblázatot közöl, amiben az egyes történelemórák tematikájához kapcsolva megadja az elsajátítandó képzőművészeti, irodalmi, hittani, földrajzi ismereteket, valamint az órán kívüli szemléltetés anyagát. Ebben mindhárom palotabeli terem szerepel.
- ³ TELEPY Katalin: Benczúr, Nyíregyháza, 1963, 38–39, 42–43.; A Mátyás-ciklusról ld. még: BELLÁK Gábor: Benczúr Gyula és a Budavári Palota Hunyadi-terme (1902–1919), in: Történelem – Kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatáról Magyarországon. Szerk: MIKÓ Árpád – SINKÓ Katalin, Budapest, 2000, 654–658. A két kivitelezett festmény ma a Magyar Nemzeti Galéria tulajdona (ltsz. 1278 és 1279). A sorozat képeinek olajvázlatai elkészültek. Ezek közül a Diadalmas Mátyást az Ernst Múzeum 1939-es aukcióján a Miniszterelnökség, vélhetően a Sándor-palota díszítésére, megvásárolta. E vázlatkép Budapest 1944–45-ös ostromában pusztult el.
A diadalmas Mátyás c. képet Berzeviczy Albert és Telepy szerint is Benczúr még a világháború közben kezdte el festeni (BERZEVICZY Albert: Benczúr Gyula emlékezete, *Budapesti Szemle* 190. (1922), 115. és TELEPY i.m. 38.) Beöthy Zsolt esztéta úgy tudta, hogy a festményt eredetileg Bécsbe szánták (BEÖTHY Zsolt: Benczúr Gyula emlékezete, *Budapesti Szemle* 186 (1921), 140.).
- ⁴ Nem ismert a kép elhelyezésének pontos dátuma. Benczúr halálakor, 1920. július 18-án, valószínűleg már a palotában volt a kép, legalábbis a Magyarország c. napilap nekrológja szerint (Magyarország, 1920. július 18. 5.). A Benczúr és tanítványai műveiből a Múcsarnokban rendezett kiállításon 1921 márciusában szerepelt mindkét elkészült mű a III. teremben mint a magyar korona tulajdona (Képes Tárgymutató Benczúr Gyula és tanítványainak kiállításáról, Bp., 1921, 61. A család tulajdonában lévő vázlatok a XI. teremben voltak kiállítva).
- ⁵ „A kormányzó a királyi várba költözik”, Pesti Napló, 1920. április 1. 4. Április 1-jén csupán az átköltözést kezdték meg, a beköltözés néhány nappal később, a húsvéti ünnepek után történt meg. Az újság szerint a kormányzó a várpalota többi részét lezáratta a királyi trón betöltéséig. Ez év őszén azonban az egykori királyi lakosztály fölötti emeleten (azaz a mai BTM II. emeleti dél-keleti sarokszobájában) Benárd Ágost népjóléti miniszter dolgozószobáját helyezték el (8 órai Újság, 1920. november 6., 5.).
- ⁶ MOL, K.24, 12. csomó, 7. tétel.
- ⁷ Az átalakítást 1917 nyarán tervezték, ugyanis az ekkori elképzelések szerint Károly és Zita Budán töltötték volna 1917 őszét és 1918 telét. Egy újsághír szerint (Pesti Napló, 1917. július 19., 9.) a király számára Ferenc József egykori lakosztályát alakították volna át, mégpedig nem pusztán új bútorzattal, hanem falattörésekkel, a szobaelosztás megváltoztatásával. Ezekre a munkákra minden bizonnyal már nem került sor, mivel Horthy Ferenc József lakosztályát bolygatatlan állapotban vette át.
- ⁸ Ismeretes pl. hogy kenderesi kúriájának dolgozószobájában az íróasztala fölött függött a saját maga által festett Ferenc

- József portré. (Edgar von SCHMIDT-PAULI: Nikolaus von Horthy. Admiral, Volksheld und Reichsverweser, Berlin-Budapest, 1936, 296.)
- ⁹ HARSÁNYI Zsolt: „Hogyan él a kormányzó”, in: HERCZEG Ferenc et al: Horthy Miklós, Singer és Wolfner, Budapest, 1939. 254. Ugyancsak a monarchikus hagyomány fenntartását látja Edgar von Schmidt-Pauli a palotában érvényesülő ceremóniarendben (SCHMIDT-PAULI 292.)
- ¹⁰ Edgar von Schmidt-Pauli a lakosztályt, amelynek része szerinte az ún. kis ebédlő, a sarokszalon, az empire szalon, Horthyné boudoirja és a kormányzó és neje egy-egy hálószobája, úgy írta le, mint amelyik semmiben sem különbözik egy átlagos budapesti mágnáslakástól. (SCHMIDT-PAULI 293.)
- ¹¹ A Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Fényképtárában őrzött fotók az empire szalonról: neg. 84238, ltsz. 654/1956; neg. 81979, ltsz. 68.157; neg. 89374; ltsz. 68.159; neg. 84241; ltsz. 1275/1956; 63434; ltsz. 76.401; 84239; ltsz. 653/1956; a sarokszalonról: neg. 89378; ltsz. 1274/1956.
- ¹² MOL, K.24, 12.fasc., 6. tétel p. 98–99.
- ¹³ SCHMIDT-PAULI 292. és Sz. I.: „Hogyan él a kormányzó? A magyar államfő napi programja.”, Pesti Napló, 1930. március 1., 6.
- ¹⁴ A kormányzó sofőrjének felesége, Szarka Józsefné Fősó Ilona visszaemlékezése szerint 1940-ben született fia és a vele csaknem egyidős kis Horthy István a Hunyadi teremben játszottak rossz idő esetén (SZARKA Józsefné: A Budavári Palotában születtem, Budapest, 2006, 153.)
- ¹⁵ „A kormányzó ma délben átadta a kitüntetések a Corvin-lánc és Corvin-koszorú tulajdonosainak”, Az Est, 1931. február 24., 3. Az 1931. februári eseményre invitáló egyik, Korányi Sándornak küldött meghívó is fennmaradt (Gr. Klebelsberg Kunó meghívója az 1931. február 23-i testületi ülésre, Semmelweis Orvostudományi Múzeum Levéltára, Dr. Korányi Sándor iratai, 96. doboz, 6. pallium, „Kitüntetések”).
- ¹⁶ 1921:XLVII. tc. IV. Károly Ó felsége uralkodó jogainak és a Habsburg Ház trónörökösödésének megszüntetéséről.
- ¹⁷ NEMES Dezső: A Bethlen-kormány külpolitikája 1927–1931-ben, Budapest, 1964, 158–167.
- ¹⁸ A közjogi vita részletes elemzését ld. SZABÓ István: „A királyi trón betöltése körüli viták a két világháború közötti Magyarországon”, Iustum Aequum Salutare, II. (2006), 1–2. sz., 171–189.
- ¹⁹ Csupán a trónhoz való joguk *megszűnését*, de nem *megszüntetését* cikkelyezte be a törvény.
- ²⁰ A magyar külpolitikáról: ROMSICS Ignác: Bethlen István, Budapest, 1991, 178–180.
- ²¹ A magyar–olasz kultúrkapcsolatok ápolásának legfontosabb, legrangosabb fóruma az 1920-ban alapított Corvin Mátyás Egyesület volt, amelynek elnöke Berzeviczy Albert volt, alelnöke pedig Gerevich Tibor volt. Az egyesület folyóirata a Corvina c. lap volt.
- ²² A Corvinák adományozásáról és ennek politikai vonatkozásairól ld. MIKÓ Árpád: „A Corvina-könyvtár történetei”, in: Uralkodók és corvinák (Az Országos Széchényi Könyvtár kiállítási katalógusa, Budapest, 2002, 124–126.)
- ²³ „La cooperazione intellettuale tra l’Italia e l’Ungheria”, Corvina, 1927, 5–26.
- ²⁴ ROMSICS i. m. 183–184. és ORMOS Mária: „Bethlen koncepciója az olasz–magyar szövetségről”, Történelmi Szemle, 1971/1–2, 143.
- ²⁵ FRAKNÓI Vilmos–FÖGEL József–GULYÁS Pál–HOFFMANN Edith: Bibliotheca Corvina. Mátyás király budai könyvtára, Budapest, 1927, illetve: La Biblioteca di Mattia Corvino re d’Ungheria, Budapest, 1927. A szerkesztőbizottság előszavában nyíltan utal arra, hogy Fraknóit a Bibliotheca Corvina mint a „magyar–olasz kultúrai kapcsolatok” „legfényesebb jele és emléke” foglalkoztatta. (A kötet csak 1928 őszén került ki a nyomdából (ld. Katholikus Szemle, 1929, 86).)
- ²⁶ FRAKNÓI Vilmos: A magyar királyválasztás. Nyílt levél a magyar nemzetgyűlés tagjaihoz, Bécs, 1920.
- ²⁷ Horthy iratai között fennmaradt egy Mezőtúron, 1933-ban, az ottani Hósi Emlékmű avatásán elmondott beszédének szövege. Ezen így fogalmazott: „Mindenki tudja,

hogyan Magyarországon minden hatalom a Szentkoronáé és csak a koronázási aktszal megy át a királyra. A királyi vár, a koronauradalmak, a Szt. koronáé, nem a királyé. Tehát itt egy királyság király nélkül is lehetséges.” „Minthogy a Pragmatica Sanctio, mely a trónöröklés rendjét szabályozta, Ausztriához való viszonyunk változása folytán megszűnt, beáll – szerintem – a Pragmatica Sanctiót megelőző jogi állapot, azaz a nemzet királyválasztási joga.” (MOL, K-588, 2. csomó; a Kabinetiroda Gazdasági Hivatalának iratai, mikrofilm-szám: 8933. doboz, 18. cím p.1.skk.)

²⁸ Már az 1920. februári nemzetgyűlésen Prohászka Ottokár, a konzervatív püspök, aki az arisztokráciával szembeni bizalmatlanságáról volt nevezetesen, Hunyadi János kormányzóságát említette történelmi példaként, illetve mintaként az új kormányzói jogkör kialakításához („Prohászka püspök a harmadik forradalomról”, Pesti Napló, 1920. február 27., 3.) Horthy bizalmasa, az igen befolyásos történész és miniszter Hóman Bálint így fogalmazott: „A köznemeség tömör sorokban állt az ifjú Mátyás pártját szervező Szilágyi Mihály és nővére – Hunyadi János özvegye – mögött s őket támogatta a főpapság egy része is a nagytudományú humanista, Vitéz János váradi püspök vezetésével. Ezt látva, a leghatalmasabb főurak is színt változtatnak s kénytelen-kelletlen Mátyás pártjára szegődtek.” (HÓMAN Bálint: Hunyadi Mátyás, Budapest, 1940, 17.); BEREZC Sándor a Pesti Hírlapban, amelyben Horthy kormányzó-elődeiről értekezett, így írt a tízéves jubileum alkalmából: „Érdekes, hogy mind a négy kormányzót a nemzet leghatalmasabb rétege választotta: a XV században, amidőn Hunyadi Jánost és Szilágyi Mihályt választották – a köznemeség.” („Horthy Miklós és három elődje Magyarország kormányzói székében”, Pesti Hírlap, 1930. március 1. 8.).

²⁹ MOL, K-588, 2. csomó; 1–4 csomó, a Kabinetiroda Gazdasági Hivatalának iratai, mikrofilmszám: 8930. doboz, 2. cím p. 10. SZENTIRMAYNAK már 1920-ban is megjelent egy cikke a kormányzó-kérdésről. Ebben is Szilágyi Mihály és Hunyadi Já-

nos kormányzóságát hozta fel példának arra, hogy amikor az egyik főhatalmi szerv – akkoriban tehát a király – nem látja el feladatát (pl. önkéntes lemondás miatt), akkor a másoknak, azaz az országgyűlésnek joga van az új betöltéséről gondoskodni az ország kormányozhatósága érdekében. („Kormányzóválasztás a múltban”, Budapesti Hírlap, 1920. október 19., 3.) A betöltés módjának, azaz a kormányzói jogkör megalkotásának is egyik ötletgazdája és jogi megalapozója SZENTIRMAY Ödön volt („Az alkotmányos megoldás”, Budapesti Hírlap, 1919. november 11., 2–3.).

³⁰ Így például az 1920. évi I. törvénycikk és ennek módosításáról szóló ugyanezen évi XVII. tc., valamint az 1926. évi XXII. tc. III. fejezete SZENTIRMAY szerint ugyanúgy „provizórikus állapotokat” tükröz, ahogy az „1446. évi dekrétum 6. cikkelye is – amidőn szintén oly időben, amikor az ország határain ellenség, török, német, és cseh rabolt, az ország belviszonyaiban pedig vizsály, visszavonulás és általános elkeseredettség honolt – alkotmányosan választott király nemlétében – az államfői hatalomnak egy kézben való összpontosítása szükségességének felismerésével kormányzói méltóságot létesített, korlátokat állított fel a kormányzói hatáskört illetőleg, de azt az 1920. évi I. törvénycikkben meghatározott kormányzói hatalomnál tágabb keretben állapította meg”. A jogtudós Szentirmay emlékeztetett, hogy Szilágyi Mihály, Hunyadi János sógora, aki Mátyás előtt a kormányzói tisztet betöltötte, nem csak kihirdethette a törvényt, de részt vehetett a megalkotásában is, mert az elébe terjesztett cikkelyeket jóváhagyhatta /rata habere/ és elfogadhatta /admittere/, míg Horthy csak a törvényeknek a parlament elé terjesztését hagyhatja jóvá és a megszavazott törvényekkel szemben csupán relatív vétőjoga van, azaz a parlament elé való visszaküldéssel egy ideig késleltetheti a törvény életbe léptetését.

³¹ Javaslatát alátámasztásához egyébként megint Mátyás példájához nyúlt vissza: „...a magyar királyi kegyúri jog a magyar

- szent koronának oly elvitázhatatlan joga, hogy Mátyás király, amidőn a konstanci zsinat után a római szentszék ezt a jogot ellemezni készült, Arragói János bíbornokhoz intézett levelében nyíltan bevallá, hogy a magyar nemzet készebb az ország díszjelét, a kettős keresztet hármassá tenni, azaz a curiától elválni, mint megengedni, hogy a magyar koronához tartozó javadalmak a szentszéktől adományoztassanak.”
- ³² „Árpád, Hunyadi, Kinizsi, Rákóczi, Mária Terézia, Damjanich, Bem és más nagy történelmi személyiségek nevét adja a kormányzó jubileumi hadparancsában a honvédelmi ezredeknek és zászlóaljoknak”, Magyarország, 1930. február 27., 1. A neveket egy katonai és polgári történettudósközből álló bizottság állította össze.
- ³³ „Horthy Miklós tízéves kormányzói jubileuma”, Pesti Hírlap, 1930. március 2., 1.
- ³⁴ A festmény legújabb leírása a korábbi irodalommal: BEKÉS Enikő: „Mátyás király arcképe”, in: Hunyadi Mátyás, a király. Hagomány és megújulás a királyi udvarban 1458–1490. A Budapesti Történeli Múzeum kiállítási katalógusa (szerk. FARBAKY Péter–SPEKNER Enikő–SZENDE Katalin–VÉGH András), Budapest, 2008, Kat. No. 4.3., 227.
- ³⁵ 1944 végén a nyilasok második kiadást nyomtattak, részben 1000 pengő értékűre felülbélyegezve. Forgalomban volt 1932. október 25-től 1946. május 6-ig (RÁDÓCZY Gyula–TASNÁDI Géza: Magyar papírpénzek 1848 – 1992, Budapest, 1992, 112.)
- ³⁶ RÁDÓCZY–TASNÁDI 111. A Mátyás-domborműről ld. MIKÓ Árpád: „Mátyás király és Beatrix királyné domborművé képmása” in: MIKÓ–SINKÓ 2000, 232–233, Kat. No. III-1.
- ³⁷ RÁDÓCZY–TASNÁDI 154. Érdekesképpen jegyezzük meg, hogy Helbing 1940-ben a kolozsvári szobor teljes alakos ábrázolásával tervezett bélyegeket, amelyek azonban nem kerültek forgalomba (ANGYAL Erzsébet: „Helbing Ferenc levele Czákó Elemérhez”, Postai és Távközlési Múzeum Alapítvány Évkönyve 2001, Budapest, 2002, 118–128.
- ³⁸ A Fadrusz-szobor a Horthy-érában csak egyszer került gyűjtőpontba, akkor is a revizionista és nem a Habsburg-ellenes konnotációját megragadva: 1922 márciusában, a Nemzeti Szalonban megrendezett „A mártír magyar nemzet mártír szobrai” c. kiállításon szerepelt a Hunyadi-teremben lévő kicsinyített változat a többi, az elcsatolt területeken lerombolt szobor modelljével, rajzaival, fényképeivel és töredékeivel együtt. (gy.c.: „A martir magyar nemzet martir szobrai”, Az Újság, 1922. január 17., 5.
- ³⁹ Szabó Miklós a korszak politikai ünnepeit elemezve arra a megállapításra jutott, hogy a Horthy-rendszer mellőzte Mátyás kultuszát: „A magyar újkorra vonatkozó kanonizált ellenforradalmi történetkép a Habsburg birodalom tradícióját emelte az elismert hagyomány rangjára. A régmúlt saját nagyhatalmóság emlékének többre értékelte a Habsburg árnyékban létezés lezármaztatott nagyhatalmóságát.” (SZABÓ Miklós: Politikai évfordulók a Horthy-rendszerben. Világosság, 1978/8-9, 509.) E megállapítást azonban mindenképpen árnyalnunk kell. Horthy számára Mátyás igenis – István mellett, illetve mögött – a legfontosabb történelmi referenciaszemély volt, és, legalábbis 1927-től, komoly reprezentációs funkciót szánt kultuszának. A Szabó által kiemelt Mátyás-képet Horthy politikai szocializációja idején, a századfordulón állította, a Függetlenségi párt állított szimbolikus megmozdulásai középpontjába (ld. kolozsvári szoboravatás). Horthy pedig, akiben mélyeséges Ferenc József-tisztelet élt, és aki Tisza István örökségét ápolta, csupán ettől a Mátyás-kultusztól tartotta távol magát.
- ⁴⁰ Horthy 1940. szeptember 15-én Kolozsváron nem csak hogy nem koszorúzta meg Mátyás szobrát, de ünnepi beszédében sem említette, holott pont ez évben volt a király születésének 500. évfordulója. 1940. október 24-én tért vissza Kolozsvárra az egyetem ünnepélyes megnyitására. Ekkor a Farkas utcai egyetem Corvin-termében a kormányzó Corvin-jelvényeket adományozott. Innen átvonultak a szomszédos Mátyás király diákház díszterembe a megnyitóra, majd a Mátyás-szoborhoz, ahol Horthy megkoszorúzta a szobrot. (Hor-

- thy naplója, MOL K. 589. a kormányzó iratai, 8937. mikrofilmdoboz, 39. cím.) A vasútállomástól a szoborig vezető út első szakaszát egyébként Ferenc Józsefről, a második, a szobor előtti szakaszt Horthy Miklósról nevezték el.
- ⁴¹ BÀN D. András: „Radomir király. Szépművészeti múzeum a Rothermere-akcióról”, 2000, 1990/10, 59. Bencsik Gábor szerint a családi tanács döntött a királyjelöléstől való tartózkodásról (BENCSIK Gábor: Igazságot Magyarországnak. Lord Rothermere és a magyar revízió, Budapest, 2002, 141.)
- ⁴² A Rothermere-ügy részletes tárgyalását ld. ROMSICS Ignác: Hungary's Place in the Sun: A British Newspaper Article and its Hungarian Repercussions. in: László Péter–Martyn Rady (ed.): British–Hungarian Relations since 1848, London, 2004, 193–204. BÀN D. i. m.; VÁSÁRHELYI Miklós: A lord és a korona, Budapest, 1977; ZEIDLER Miklós: A revíziós gondolat, Budapest, 2001, 96–101, 114–118.
- ⁴³ Esmond Harmsworth 1928 tavaszi, magyarországi körutazásáról kiadott album: Esmond Harmsworth Magyarországon. Egy csodálatos hét története írásban és képen Rákosi Jenő bevezető cikkével, Budapest, 1928.
- ⁴⁴ Ezt az interpretációt erősíti Rothermere visszaemlékezése fia látogatásának idejére: „Mátyás királlyá koronázása óta nem volt ilyen egységes az ország.” (idézi VÁSÁRHELYI 113.).
- ⁴⁵ Az Est c. napilapnak 1927. július 24-én adott nyilatkozatában így fogalmazott: „Én bármennyire gondolkodom is rajta, bármely oldalról vizsgálom is a dolgot, nem tudok rájönni, miért akarja a magyar közvéleménynek egy kétségkívül jelentős része mindenáron visszavinni Magyarországra a Habsburgokat.” Rothermere szerint ugyanis a Habsburg-restauráció ártana a rendszer konszolidációjának és a területi revízió ügyének. (Ld. NEMES 172.). Horthy kabinetirodájának „Tanulmány a Habsburg kérdés és a restauráció lehetőségének nemzetközi megítéléséről” c. anyaga is azt emeli ki, hogy a lord 1930. június 22-én Bethlen István magyar miniszterelnök londoni látogatása alkalmával kijelentette, hogy a Habsburg restauráció veszélyezteti Magyarország jövőjét és Közép-Európa békéjét (MOL, K-588, 2. csomó; a Kabinetiroda Gazdasági Hivatalának iratai, mikrofilmszám: 8930. doboz, 5. cím p. 23. skk).
- ⁴⁶ A magyar külügyminisztérium 1929 tavaszán körendeletben utasította a magyar külképviseltek vezetőit, hogy Rothermere akciójáról, mint a revízió jogos felvetéséről mindig tisztelettel beszéljenek, de tegyék egyértelművé a magyar kormány elhatárolódását tőle (ZEIDLER 138.). A magyar politikai elit már csak azért is elhatárolódott a Rothermere-féle revíziós koncepciótól, mert az nem a „mindent vissza” elvén alapult, hanem csupán a határok kismértékű, de viszonylag nagy magyar populációt érintő módosítását javasolta. Ezen kívül Rothermere 1928-ban már a magyar politikai rendszer autoriter jellegét is bírálta. Ld. ROMSICS: Bethlen 182–183. és ROMSICS: Hungary's Place, 198–199, 203.
- ⁴⁷ PANDULA Attila: „A magyar Corvin-lánc, a magyar Corvin-koszorú és a magyar Corvin-díszjelvény története”, Numizmatikai Közöny, XC–XCI, 1991–1992, 171–185. 1930. október 11-én, Budapesten kelt és Klebelsberg Kunó Vallás- és Közoktatásügyi miniszterhez címzett Horthy alapítólevele.
- ⁴⁸ A Corvin-rendjel és érdemem alapításában minden bizonnyal Klebelsberg Kunó játszotta a kezdeményező szerepet. Erre utal legalábbis, hogy a minisztériumi munkatársa, az általa államtitkárrá tett Kertész K. Róbert és a Szegeden rezideáló csanádi püspök, Glattfelder Gyula által szervezett 1933-as emlékkiállítás az érmeket az elhunyt kultúrpolitikus pályafutása egyik illusztrációjaként állították ki. A városligeti Múcsarnokban rendezett tárlaton a IX. teremben, egy üvegszekrényben bocsátották közszemlére a Corvin-rendjelvényeit, serlegét, alapszabályait és okleveleit. (A gróf Klebelsberg Kuno emlékkiállítás tárgymutatója 1933 február–március, Országos Magyar Képzőművészeti Társulat, Budapest, 1933, 31.)
- ⁴⁹ MAKAI Ágnes–HÉRI Vera: Kereszt, érem, csillag. Kiténtetések a magyar történelemben, Budapest, 2002, 34–37. Kezdetben

- a Vitézi Rendet is Vitézi Szervezetnek hívták, és az első, 1920. augusztus 20-án, a budai várban megtartott avatást követően nem a királyi székhely, hanem a Margitsziget volt az évenként megtartott középkorias szertartás helyszíne. A kormányzó egy ideig kitüntetésekért igen, de érdemjeleket nem alapított. Az 1923-ban napvilágot látott Magyar Érdemkeresztet és Érdemérmeket például, amelyet általános katonai és polgári érdemekért bel- és külföldieknek egyaránt adományoztak, csak kitüntetésnek titulálták, tényleges renddé csak 1935-ben léptették elő (bár kinézete és neve már eleve rendjelszerű volt).
- ⁵⁰ HÉRI–MAKAI 38.
- ⁵¹ Az érmet Helbing Ferenc tervezte. Hivatalos leírása így hangzik: „Harmincöt milliméter átmérőjű, olasz művésztől eredő, XV. századbeli eredeti érem másolata Mátyás királyt mellképben, jobboldali profilban ábrázolja »Mathias Rex Hungariae« körirattal” (PANDULA 176.). Ma ennek az éremtípusnak a korábbi példányát is a 16. század második felére datálják, de a Corvin-jelvényekhez valószínűleg mintául szolgáló éremnek a készítési ideje minden bizonnyal csak a 18. század eleje (Heinz WINTER: „Hunyadi Mátyás és az éremművészet. in: FARBAKY–SPEKNER–SZENDE–VEGH 2008, 220–221.)
- ⁵² A kormányzó kabinetirodájának iratai között fennmaradt Gálócsy Árpádnak egy 1930. december 25-én kelt írása a királykérdésről, amelynek kezdősorai így szólnak: „Az évnék elsőrangú válsággal fenyegető napja, november 20-ika is szerencsésen elmúlt minden baj nélkül. Az Ottó hívei számot vetettek magukkal, saját maguk által gyengének találtatván, hallgattak a jobbik eszükre. A nagy nap külsőségei aztán még azoknak a szemét is felnyitotta, akik még mindig hittek az »örökös király« szó varázsában. Habár tele ragasztották Budapest falait, és valószínűleg a vidéki városokéit is az ünneplésre hívogató plakátokkal, – a magyarság nagy tömege nem volt hajlandó lelkesedni.” (MOL, K-588, 2. csomó, a Kabinetiroda Gazdasági Hivatalának iratai, mikrofilm-szám: 8930. doboz, 5. cím p. 23. ff.)
- ⁵³ Nemzeti Újság, 1930. november 18.1. A röplapokról és plakátokról Gálócsy Árpádnak a kabinetiroda iratai között fennmaradt beszámolója ad hírt (ld. előző jegyzet).
- ⁵⁴ Apponyi a november 20-án, a Magyar Nők és Férfiak Szent Korona Szövetségei által a Vigadóban megtartott nagygyűlésen mondott beszédet (Nemzeti Újság, 1930. november 21. 6.).
- ⁵⁵ REINER János: „A magyar jövő álma”. Nemzeti Újság, 1930. november 20. 2. Reiner János is tagja volt annak a szerkesztőbizottságnak, amely az Ottó nagykorúvá válása ünnepére kiadott díszkötetet gondozta (Ottó az ifjú király élete. Szerk. CSEKONICS Iván, BALASSA Imre és mások, Budapest, 1931.)
- ⁵⁶ KATONA Jenő írja le ezt az anekdotát (Könyvtáros, 1966, 665.)
- ⁵⁷ A tervező kiletét csak a BTM Kiscelli Múzeumában őrzött szignált és részben datált tervlapok alapján ismerjük (BTM Kiscelli Múzeuma Építészeti Gyűjtemény, 212., 244–249. és 251. sz. tervlapok)
- ⁵⁸ BTM Kiscelli Múzeuma ÉGY 212, 246–249 és 251. sz. tervrajzokon a datálás balra lent, jelezve jobbra lent.
- ⁵⁹ Minden bizonnyal a palotának erre a részére vonatkozik az a bejegyzés Horthy naplójában 1930 február 22-én, hogy: „A kir. palota termeinek megtekintése”, legalábbis erre következtetünk abból a tényből, hogy az 1925 és 1930 közti naplóban ez az egyetlen említés a palotára vonatkozóan (Horthy naplója 1925. november 1-től 1930. március 5-ig., MOL K. 589. a kormányzó iratai, 8937. mikrofilmdoboz, 38. cím.)
- ⁶⁰ MOL, K.24, 12. csomó, 6. tétel, p. 77. „A beruházási hitel terhére 1929–1931 évben végrehajtandó építési munkák programja” 14. pont: könyvtárterem építése.
- ⁶¹ A Várkapitányság iratai között fennmaradtak a könyvtárterem épületasztalos, szobafestő és mázó, valamint aranyozó munkáira vonatkozó specifikációk (árak nélkül), amelyek közül az épületasztalos-munkáké 1933 novemberében kelt. (MOL, K.24, 12. csomó, 6. tétel, p. 2–13.). Számuk nem maradtak fenn, ezért csak a muta-

- tótkötet bejegyzéseiből van tudomásunk az egyes munkák elvégzésének időpontjáról (MOL, K. 24, várkapitányság, 30. kötet; a vonatkozó bejegyzések a „K” betűnél található!). A kivitelező mesterek kilétét sem ismerjük. Egvedül a kandalló szikrafogó rácsának készítőjére vonatkozóan fogalmazhatunk meg feltételezést: 1937-ben Sóty Zoltán lakatos (műhelye 1928-ban a Bp. VII. Péterfy Sándor utca 10. alatt volt. Később erre a telekre épült a kórház) kérte ennek kiadását a várkapitányságtól. Többnyire a készítő mesterek szoktak az ilyen kéréssel fordulni valamely komolyabb munkájuk tulajdonosához azon okból, hogy a művet bemutatassák valamilyen kiállításon, esetleg mint modellt ajánlhassák, vagy reprodukciót készíthessenek róla. A betétrács azon nagyon kevés tárgyak közé tartozott, amely épségben túlélte a II. világháborút, sőt bekerült a Magyar Nemzeti Múzeumba, ahol azonban nyoma veszett. (Egyes Állami Javak Kezelése (Állami Lakóházak Központi Kezelősege Budai Kirendeltsége), Budai Várpalota ingó vagyontárgyainak leltára, 1948. 09.30. Szabó László várkapitány által összeállítva: K. 24. Várkapitányság, 16. csomó: Dísz tárgyak leltára: 113. sz. „1 db. kandalló betétrács, ívelt alaprajzzal, a kandallónyílásnak megfelelő szegéllyel, 114/87 cm külső mérettel, vörösrézből kovácsolva, égett, sérült aranyozással, a könyvtár olvasótermének márvány kandallójához.”
- ⁶² Igazságot Magyarországnak. Trianon kegyetlen tévedései, Budapest, 1930, 57.
- ⁶³ A Rothermere-féle képet 1936-ban vitték át a Szépművészeti Múzeumból (ld. FIGDER Éva–MIKÓ Árpád: „Mátyás király arcképe”, in: MIKÓ–SINKÓ 2000, Kat. No. III-2., 233–234), az utóbbit 1937-ben a Magyar Nemzeti Múzeumból.
- ⁶⁴ Három konzoltervet ismerünk, de nem tudjuk, hogy végül melyiket valósították meg (ld. ROSTÁS Péter: Egy helyiség helye. A Budavári Palota Hunyadi Mátyás-teremének története. Tanulmányok Budapest Múltjából, XXIX. (2001), 509. A konzolokat Szabó László tervezte. A tervek: KÖH, Tervtár, ltsz. 72.242; 72.244; 72247.
- ⁶⁵ Die königliche Burg zu Budapest, é.n., 24–25.; Königliche Burg Budapest, Hungaria Magazin kiadása, 25–26.
- ⁶⁶ Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Tár, ltsz. 1929.9. A tárgyról legújabban lásd: BUZÁSI Enikő: „Aktualitás és történeti hagyomány a 17. század végén: a Mátyás-kultusz a Batthyányak családi reprezentációjában.” Művészettörténeti Értesítő, 56. 2007/1., 126–128.
- ⁶⁷ „Mátyás király serlege”, Az Újság, 1936. február 1., 7.
- ⁶⁸ A gobelinről mindössze a következő információk van. Egy 1945. július 24-én készült jelentés, amely az 1944. november 13-án Kelenföldön bevonuló, Kőszegre irányított, a budavári palota ingóságait tartalmazó szállítmány jegyzékét tartalmazza, a szőnyegek között 45. sz. alatt felsorolja a következő tételt: „Gobelin /harci jelenet/ 250×194 [cm], 17931 leltári sz.”. Megjegyzésként: „Könyvtár, szürke alapon gyümölcsszín” (MOL, XIX-J-1-4-30430/1945.). Pásztor Emese osztályvezető közlése szerint a gobelin nem került be az Iparművészeti Múzeum gyűjteményébe sem.
- ⁶⁹ Budapest und Umgebung, Berlin, 1939 (Grieben Reiseführer, Bd. 102.), 94.; A királyi palota Budapestben, Hungaria Magazin, é.n., h.n., 25.
- ⁷⁰ MIKÓ 2002, 143.
- ⁷¹ A Corvinák értékelésére jellemző példa, hogy a palotabeli könyvtárterem berendezésével csaknem egy időben az Országgyűlési Múzeum is Corvinát kért kölcsön az OSzK-tól. 1936. május 30-án Hollós Bálint országgyűlési elnöki tanácsos fordult Fitz igazgatóhoz azzal, hogy az interparlamentáris unió budapesti ülése alkalmából a magyar alkotmány történetéről rendezett kiállításon többek között az admonti kódexet és egy corvinát is ki szeretnének állítani. Előbbi mint a legrégebb törvénykönyvet, utóbbit pedig azért, mert „legtöbbet mondana külföldi vendégeink előtt Magyarországosi kultúrájáról”. A Horthy-féle könyvtár berendezésével kapcsolatos nyomás nagyságáról pedig beszédes adat, hogy Pasteiner ötletével szemben a parlamenti megkeresést Fitz simán el tudta há-

rítani egyszerűen azzal, hogy az admonti kódex és bármely corvina kölcsönzéséhez a MNM Tanácsa hozzájárulása kellene, de a tanács nem ül össze a közeli jövőben. (OSzK, irattár, 292/1936).

⁷² MOL, K-726-1936-109.

⁷³ Fitz választervezetét ld. MOL, K-726-1936-109. és OSzK, irattár, 104/1936.

⁷⁴ OSzK, irattár, 122/1936. Trócsányi Zoltán, a szaktanács elnöke az új jegyzőkönyvet, amely az eredeti hozzászólások nélküli, rövidített változata volt, március 5-én terjesztette az Igazgatótanács elé.

⁷⁵ OSzK, irattár, 275/1936.

⁷⁶ A következő Corvinák kerültek a budai királyi palotába 1936. június 2-án: 1. Chrysostomus: Homiliae... (Clmae 346; a modenai Biblioteca Estenséből 1927-ben került az OSzK-ba); 2. Bernardus Clara-vallensis: De consideratione... (Clmae 429; az 1932-es Velencei egyezmény alapján került a bécsi Udvari Könyvtárból az OSzK-ba); 3. Regiomontanus: Canones LXIII in tabulam... (Clmae 412; az 1932-es Velencei egyezmény alapján került a bécsi Udvari Könyvtárból az OSzK-ba); 4. Asconius Pedianus: Commentaria in Ciceronis orationes (Clmae 427; az 1932-es Velencei egyezmény alapján került a bécsi Udvari Könyvtárból az OSzK-ba); 5. Trapezuntius: Compendium grammaticae... (Clmae 428; az 1932-es Velencei egyezmény alapján került a bécsi Udvari Könyvtárból az OSzK-ba). OSzK, irattár, 275/1936.

A kódexek 1942. január 22-ig voltak a budai palotában. Ekkor – nyilván a palotát érintő, időközben életbe léptetett légoltalmi előkészületek során – visszakerültek az Országos Széchényi Könyvtárba (OSzK, irattár, 224/1936).

⁷⁷ A bécsi gyűjteményekből Magyarországnak jutott tárgyak kiállítása a Magyar Nemzeti Múzeumban, Budapest, 1933.

⁷⁸ JÁSZAY Magda: „Marsili, a katona, diplomata és tudós Magyarországon a török kor alkonyán.” Történelmi Szemle, 1999. 1-2. sz. 31–52.

⁷⁹ Farkas Zoltán bronzszobrát először a Céhbeliek VII., 1932 tavaszán rendezett kiállításán mutatták be a Nemzeti Szalonban, ahol 1000 pengőért kínálták eladásra. (A

„Céhbeliek” VII. kiállításának katalógusa, Nemzeti Szalon, 1932. március–április., Kat. No. 35.) Ezt a példányt a Fővárosi Képtár vásárolta meg (Itsz. 2352), innen került a Magyar Nemzeti Galéria szoborgyűjteményébe (Itsz: 56.247-N). Ezúton köszönöm Szatmári Gizella szíves segítségét.

A szobor egy másodpéldányát helyezték az Árkay Bertalan által tervezett vörösmárvány talapzatra, amelyet az építész „Mátyás király palotájának motívumaiból állított össze” (Pesti Napló, 1934. november 16., 5.) A szoboravató ünnepség 1934. december 18-án zajlott le egy szűk körű, ám magas rangú közönség előtt. Az ünnepségen, amelyet a kormányzó is megtisztelt jelenlétével, Sipőcz Jenő főpolgármester mondott beszédet, ugyanis a szobor e másolata tulajdonképpen gróf Festetics Domonkos csertői birtokos adományaként előbb a fővároshoz került, amelyik azt továbbajándékozta a királyi vár részére. A főpolgármester szavai a szoborállítás jelentőségét ekképpen ragadták meg: „Emlékezzünk arra, hogy a magyar nép műveltségének legjavát az olasz nemzetől kapta... Amikor Bonfiniusról emlékezzünk, emlékezzünk meg hálával Olaszországnak irányunkban mindenkor tanúsított szeretetéről és köszönjük meg azt a sok szépet és jót, amit az olasz nemzetől kaptunk.” („Az olasz–magyar testvériség ünnepe volt a Bonfinius-szobor leleplezése”, Magyarország, 1934. december 19. 4.). A megjelentek között volt az olasz nagyköveten kívül Ascoli (Bonfini szülővárosa) polgármestere, Fabinyi Tihamér kereskedelemügyi miniszter, aki a Korvin Mátyás Társaság elnöke is volt, továbbá a magyar kulturális élet jelesei, mint pl. Gerevich Tibor vagy Herczeg Ferenc. Az ünnepést az olasz korporációs ügyekért felelős államtitkár Budapestre érkezése előtti napra időzítették, nem sokkal Hóman Bálint olaszországi útja előtt, ahol az olasz–magyar kulturális együttműködésről írt alá megállapodást a miniszter. („Leleplezték Budán Mátyás történetírójának szobrát.”, Újság, 1934. december 19. 9.; valamint Újság, 1934. december 20., 1. és 8.). A szobor másolatát megrendelte Ascoli városa is.

- ⁸⁰ Az átadásról, illetve megnyitásról fennmaradt iratok hiányában csak a várkapitánysági regisztraturából tudunk (MOL, K. 24, várkapitányság, 30. kötet). 1936-ban teremőrt jelöltek ki (mutatókönyvi bejegyzés a „C” betűnél: „196/1936 Corvin terem őrzésére Szebeni Márton alkalm.”), valamint a palotáról budapesti útikönyvek részére leírást adtak ki az újonnan elkészült teremről (mutatókönyvi bejegyzés: „316/1936 Corvin könyvtárról szóló szöveg a Grieben Verlag Bedekkerje részére”; ez utóbbi az 1939-ben megjelent Budapest und Umgebung, Berlin 1939, (Grieben Reiseführer Band 102.) kötettel azonosítható. Ebben az útikönyvben is ugyanaz a szöveg jelent meg, ami a palotáról kiadott képes vezetőkb. E leírás egyébként az egyetlen forrásunk a terem berendezésének azon részére vonatkozóan, amely az 1929-es tervekben a megjelent egyetlen fotón nem látható.). 1937-ből van adatunk a teremben utolsónak elhelyezett műtárgyról, a Nemzeti Múzeum egyik Mátyás-portréjának áthozásáról (MOL, K. 24, várkapitányság, 30. kötet, H betűnél: 75/1937 „Hunyadi-kép beszerzése”).
- ⁸¹ E szerint a kormányzó három nagykorú jelöltet nevezhetett meg, és a neveket lepecsételt borítékban a két koronaőrnek és a Kúria elnökének adhatta át a miniszterelnök jelenlétében. A jelöltről azután a parlament két háza együttesen szavazhatott. Ugyanez a törvénycikk egyúttal tovább bővítette a kormányzó jogkörét a parlamenttel szemben: relatív vétőjogát többször és nagyobb halasztási időközökre érvényesíthette és ami még lényegesebb, bevezette az egyértelműen csak királyokat megillető felelőtlenségi elvet, azaz, hogy a kormányzót az országgyűlés nem vonhatta felelősségre. (CSIZMADIA Andor–KOVÁCS Kálmán–ASZTALOS László: Magyar állam- és jogtörténet, Budapest, 1995, 514–516.)
- ⁸² Az első napon az olasz király a Habsburg-terembe érkezett és az ez előtti teraszról integetett az öt üdvözlő tömegnek. Az aznap esti és a második nap déli fogadások előtt, amelyeknek az északi szárnybeli bálterem adott helyszínt, a Habsburg-teremben gyülekezett az uralkodó és vendéglátója. A harmadik napon a Savoyai Jenő-szobor körüli parkban rendeztek garden partyt (Pester Lloyd 1937. május 19–22., illetve Pesti Napló 1937. május 19–22.).
- ⁸³ A király más ajándékokat is kapott (magyar 18. századi úrihímezéses ruhát, holicsi tritonfigurát stb.). Az olasz király éremgyűjteménye csak olasz érmekből állt, így a dalmát érmeknek ebbe a kollekcióba sorolása sajátos politikai helyiértékkel bírt (a király gyűjteményének jellegéről: HUSZÁR Lajos: „Viktor Emánuel, a numizmatikus”, Tükör, 1937. június, 394–396.)
- ⁸⁴ Colomanno LUX: „Il Palazzo Reale di Buda”, Corvina, 1937, 125. A palotában való felállításról csak 1939-ben született döntés, legalábbis a várkapitánysági iratok mutatókönyvében a következő bejegyzéseket találjuk. 1939-ben „M” betűnél: 189/1939 „Magyar Evangéliumi Szövetség »Mátyás király« budai várpalotája modelljének elhelyezése”; 1940-ben a „V” betűnél: 627/1940 „Várpalota »Mátyás kir.« modelljének elhelyezése”; „M” betűnél: 595/1940 „Mátyás királyi várpalotája modelljének felállítása”; 627/1940 „Mátyás királyi várpalotája modelljének elhelyezése” (MOL, K. 24, várkapitányság, 30. kötet). A modellt a készítő Csia Lajos kiléte (a magyar Evangéliumi Szövetség alelnöke) alapján lehet azonosítani a Lux cikkében fényképen reprodukált modellel. A makett vélhetően a második világháborúban semmisült meg.
- ⁸⁵ PANDULA i. m. 179
- ⁸⁶ PANDULA i. m. 179.
- ⁸⁷ GULÁCSY Irén: „Az irodalom és művészet patrónusa.”, in: HERCZEG Ferenc et al: Horthy Miklós, Singer és Wolfner, Budapest, 1939, 217–224.
- ⁸⁸ Uo. 224.
- ⁸⁹ DOMANOVSKY Sándor: „Mátyás király, az úttörő. Serlegbeszéd a Corvin-rend lakomáján 1941. február 24-én”, Budapesti Szemle, 1941, 262. Mátyásról mint államszervezőről, közjogi reformattorról, jelentős művelődéspolitikusról (a Corvináról mint nemzeti közönyvtárról!), mint a hazai gazdaság fellendítőjéről ld. HÓMAN Bálint: Hunyadi Mátyás, Budapest, 1940.

- és HÓMAN Bálint: „Mátyás király”, in: Mátyás király. Emlékkönyv születésének ötvenéves fordulójára, Budapest, A Korvin Mátyás Magyar–Olasz Egyesület megbízásából kiadja a Franklin-Társulat, Budapest, é. n. [1940], II. kötet, 3–8.; mint a nép királya: HANKISS János: „Mátyás király”, Magyar Lélek, (a magyar népművelők országos folyóirata, szerk. Hankiss János), 1940, 135.; Mátyásról mint az olasz–magyar baráti kapcsolatok ősforrásáról: MESTERHÁZY Jenő: „Emlékezés Mátyás királyra”, Magyar Lélek, 1940, 137.
- ⁹⁰ A kormányzó-helyettesről szóló 1942:2. tc. alapján 1942 februárjában megválasztották helyettesé Horthy Istvánt, a kormányzó nagyobbik fiát, aki azonban még ebben az évben meghalt egy repülőgép-balesetben. A kormányzó családja ugyan kísérletet tett ifj. Miklós helyettesé választására, de őt mértéktadó körök erre nem találták alkalmasnak és inkább elfogadták az 1942:20. tc.-et, amely törvénybe iktatta István emlékét, és utalást tett arra, hogy fiát, az ifj. Istvánt olyan nevelésben kell részesíteni, hogy egykor nagyatyja örökébe léphessen és a Horthy-család dinasztikus törekvéseit beteljesíthesse (CSIZMADIA–KOVÁCS–ASZTALOS 517.)
- ⁹¹ Képes Vásárnap, 1944. november 28.
- ⁹² Magyar Futár, 1944. 11.29. o. n. [3.]
- ⁹³ ROSTÁS 2001, 509.; Az ostrom utáni romeltakarításról fennmaradt, Medgyaszay Gyula építési vállalkozó által vezetett munkanapló szerint a Hunyadi-teremben a romeltakarítás csak 1945 augusztusának végén indult meg. Augusztus 27-én Szabó László várkapitánnyal folytatott helyszíni megbeszélésen döntöttek arról, hogy a terem fölé deszkából egy ideiglenes félnyereg tetőt építenek. Szeptember 8-án a romok között sértetlen állapotban megtalálták a Fadrusz-féle bronzszobrot. A romeltakarítási és állagmegóvási munkákat a minisztertanács 1945. október 29-től leállította. Ekkor még nem volt egészen kész az ideiglenes tető a terem felett (MOL, K. 24, Várkapitányság iratai, 73. kötet).
- ⁹⁴ A különböző márványfajtákból összeállított asztallap talán a Természettudományi Múzeumba került, legalábbis egy

1947. május 8-i átvételi elismervény szerint a Magyar Nemzeti Múzeum Ásvány-Köztettárának vezetője, Tokody László egyetemi tanár egy, a királyi palotából származó márvány asztallapot átvett.

- ⁹⁵ A két Benczúr-kép és a Fadrusz-szobor kicsinyített változata a Magyar Nemzeti Múzeumba került 1947. április 29-én (MNM Tört. Adattár, 325/1947, Mihalik Sándor és Dömötör Kálmán által szignált átadási jegyzék, 30. és 32. és 69. tétel). Érdekessé módon a két Benczúr-kép szerepel azon az ugyanekkor (1947. április 10-én) kelt listán is, amelyen a királyi várból a Szépművészeti Múzeumba szállított műtárgyakat vették számba (DAVID Ferenc (közreadó): „A megmaradt műtárgyak jegyzékei”, in: Tanulmányok Budapest Múltjából, XXIX (2001), 446, 7. és 8. tétel.). A Mátyás-ciklus e két elkészült és megmenekült darabja szerepel abban a lajstromban is, amelyet Szabó László várkapitány 1948. szeptember 30-i dátummal állított össze. E szerint a két kép a Magyar Nemzeti Múzeumba került (DAVID 2001, 451., 169. és 170. tétel). A kép azonban, Genthon István igazgató 1948. június 23-i átvételi elismervénye alapján a Szépművészeti Múzeum közvetítésével a római magyar követségre, majd innen 1959-ben a Magyar Nemzeti Galériába került (ROSTÁS 2001, 510.). A Fadrusz-szobor előbb a Fővárosi Emlékmű Felügyelőséghez a Károlyi-palotába, onnan pedig a Magyar Nemzeti Galériába jutott. A két asztallap szintén szerepel az 1947. április 29-i listán, amelyen a Magyar Nemzeti Múzeumba szállított tárgyak vannak (106. és 107. tétel), de ma már a múzeum gyűjteményében nem található egyik sem.
- ⁹⁶ Erre utal a háború után lajstromba vett, de azóta eltűnt kandalló-betétrács égett állapota. A betétrács szerepel a királyi palota megmaradt tárgyainak a Magyar Nemzeti Múzeumba jutott, 1947. április 29-i listáján (35. sz.). Ugyanezen a listán még 3 db, kovácsolt vörösrézről készült fűtőtestburkolat-betétrács is szerepel (36. sz.) (MNM Tört. Adattár, 325/1947.) Mindezek a Szabó László várkapitány által összeállított átadási listán is megtalálhatók (113. és 114. tétel).

- ⁹⁷ 1944. novemberében a nyilasok a palota ingóságainak nagy részét Kőszegre menekítették. Az ekkor felvett szállítási jegyzékeken a Corvin-terem három darabját találjuk: a két Mátyás-portrét és a kandalló fölötti gobelint (képlista 23. és 43. tétel, valamint szónyeglista 45. tétel. MOL, J-1-4-30430/1945). A két Mátyás-kép szerepel a Szabó László várkapitány által jegyzett 1948. szeptemberi listán (DÁVID 2001, 447–448, 23. sz. és 43. sz.) azok között a műtárgyak között, amelyek a Köztársasági Elnöki Palota Pollack Mihály téri épületébe (volt Esterházy-palota) kerültek.
- ⁹⁸ OSzK irattár, 160/1947. és MNM Tört. Adattár, 325/1947. E szerint a királyi palota ingóságainak felszámolását Kalmár János nemzeti múzeumi őr végezte a miniszterelnökség szóbeli megbízatása alapján. Kalmár 1947. április 1-jén értesítette Vargát, hogy a palota könyvtárának és az Erzsébet királyné múzeumnak a megmaradt anyagát, melyet a Nemzeti Múzeum lapidáriumban tároltak, azonnal vegye át. Április 25-i keltezéssel készült egy-egy átvételi jegyzék e két gyűjtemény megmenekült részéről. A Horthy-féle királyi könyvtár megmaradt része a következőket tartalmazta: „1. Liszt Ferenc: Koronázási Mise, Lipcse, díszes bársony kötés; 2. Szentpétery Imre: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke, I–II. köt. Bpest 1923. Félbőr köt.; 3. Tinon Sámuel: Synopsis novae chronologicae. – Kazy Joannes: Brevis commentarius. Nagyszombat 1828. I–II. köt. Díszes egészsbőr kötés.; 4. III. Béla magyar király emlékezete. Szerk. Forszter Gyula. Budapest 1900. Díszes egészsbőr köt.; 5. Constitutiones insignis ordinis Equitum Sancti Stephani regis apostolici. Pergamen kézirat. Díszes egészsbőr köt.; 6. Emmer J.: 60 Jahre auf Habsburgs Throne. II. köt. Wien 1908.; 7. Memoria insignis ordinis S. Stephani secularis. Bécs 1864. Díszes kötés.; 8. Protocollum instantiarum, pro consequendo ordinis Sanctis Stephani... /Névmutató könyv/ Egészsbőr kötés.; 9. Repertorium ordinis S. Stephani... /Iktató-könyv./; 10. Urbanus Papa VIII. dedikált címlap nélküli evangeliárium. Egészsbőr kötés.; 11. Aszalay: Mappa Hungariae. Díszes bársony dobozban.; 12. Huszty István: Jurisprudentia practica. I–II. Nagyszombat 1766.; 13. Koronázási emlékkönyv. Pest 1867. Fűzve.; 14. Rostok Robert: Die Regierungszeit ... Franz Josef I. Graz 1898. Rongált példány; 15. Maygráber Ágoston: A docksrendszer és annak alkalmazása a Budapesten állítandó közraktárakra. Pest 1865. Pergamenre nyomott díszes egészsbőr kötésű példány; 16. Handbuch des allerhöchsten Hofes und des Hofstaates ... für 1918. Wien 1918. Rongált példány; 17. Wrzos Konrad: Wulkany Europy. Varsó 1936.; 18. Brentano Hanny: Kaiser Franz Josef I. 1848–1908. Bécs é. n.; 19. Az 1880-ik évi törvények gyűjteménye. Bpest 1880.; 20. Knittel John: El Hakim. Berlin 1936.; 21. Papp Viktor: Arcképek a magyar zenevilágból. Bpest 1925. Félbőr kötés.; 22. D’Albon Augén: Sie ist unser Kaiser. Bécs 1907.; 23. Bestandsbuch Nr. I. 1944. 24. Album Equitum in Societatem Insignis Ordinis Sancti Stephani. Kézirat. Díszes egészsbőr kötés.” A 2., 3. és 12. tétel szerepel a Nemzeti Múzeum által 1947. április 29-én átvett dísztárgyak között is (101–103. tétel). Ugyanez a három mű szerepel a Szabó László-féle 1948. szeptemberi átadási listán is (155–157. tétel).
- ⁹⁹ OSzK Kézirattár Fol. Lat. 4200. és Fol. Lat. 4201. A két kötet 1954-ben ömlesztett anyagként az Országos Könyvtári Központ ajándékeként került be az OSzK Kézirattárába az Erzsébet Királyné Emlékmúzeum és az Erzsébet királyné alap központi bizottsága iratanyagának töredékeivel együtt (Fol. Hung. 2386).
- ¹⁰⁰ GERÓ László: A budai vár helyreállítása, Budapest, 1951, 144. és 162.
- ¹⁰¹ Dercsényi Dezső visszaemlékező cikksorozatában írja, hogy amikor a légtalmi célú víztározó építése közben felszínre került három vörösmárvány reneszánsz faragvány, Lux Kálmán „lázba jött a leletekre” és javaslatot tett a feltáráásra. Dercsényi szerint ezt azzal utasította vissza Horthy, hogy unokáját, a kis Istvánt, nehogy baj érje a régészeti kutatóórkorknál, miközben a palotakertben játszik. (DERCSÉNYI Dezső: „Ásatások, viták”, Magyar Nemzet, 1985. július 19., 7.)

- ¹⁰² Jellemző hírlapcikk a korszak euforikus régészeti munkálatairól: MÁGORI VARGA Erzsébet: „A bomba mint régész. A tudósok elfoglalták Budavárát”, *Tovább*, 1947/17, 6., továbbá a palota romba dőlésének optimista értékeléséhez: VÉSZI Endre: „Vár, 1948”, *Népszava*, 1948. szeptember 12. oldalszám nélkül.
- ¹⁰³ Csapodi Csaba 1936-os munkaviszonyáról az OSzK-ban: OSzK, irattár, 243/1936; Gárdonyi Klára 1936-os OSzK-s munkaviszonyáról: OSzK, irattár, 251/1936.
- ¹⁰⁴ FARKAS László–HAVASSY Pál–TOMBOR Tibor: *A nemzeti könyvtár új épülete a Budavári Palotában*, Budapest, 1964, 11.
- ¹⁰⁵ MOL, XIX-D-3-g, 91. doboz, 21896/1958.
- ¹⁰⁶ OSzK-s munkaviszonyáról és a MOB-hoz való áthelyezéséről: OSzK, irattár, 289/1936 és 394/1936.
- ¹⁰⁷ CSAPODI Csabáné: „A magyar könyvműzeum és a Széchényi Könyvtár várbeli elhelyezése”, *Könyvtáros*, 1966/6, 322–323. A Corvina-kiállítótér történetéről ld. még: ROSTÁS 2001, 510–530.
- ¹⁰⁸ BÉLLEY Pál–JUHÁSZNÉ HAJDU Helga–SOLTÉSZ Zoltánné: „Az OSzK állandó és változó kiállításainak, valamint könyv- és könyvtárpropagandájának elméleti és gyakorlati kérdései a Budavári Palotában”, *OSZK-Híradó*, 1961/3, 61–63.
- ¹⁰⁹ MOL XIX-D-3-o, Perényi Imre miniszterhelyettes iratai, 11. doboz, a Várbizottság iratai mappa, a Várbizottság 1966. október 13-i ülésére Hidasi Lajos főépítész által készített sokszorosított füzet formájú tervezet a palota képzőművészeti programjáról.
- ¹¹⁰ Az OSzK Kollégiuma (azaz a főosztályvezetők, osztályvezetők és csoportvezetők tanácsa) 1964. december 5-i ülésének napirendjén szerepelt Keresztury Dezsőnek, a különgyűjtemények főosztályvezetőjének „A Nemzeti Könyvtár várbeli épületén elhelyezendő művészi munkákról és állandó kiállításokról” c. tervtanulmánya. („Könyvtárunk kollégiumának munkájáról”, *OSzK-Híradó*, 1964/10, 270–72.).
- ¹¹¹ Keresztury egy 1979-es előadásában, meglehetősen kendőzetlenül, a függetlenségi hagyományok ápolásáról beszélt az 1957 után kialakult világpolitikai realitások között, a hazai népfrontos nemzeti politika játéktérén belül: „Szívekben megőrzött haza. Előadás az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem Mönichkirchenben, 1979-ben »Csak tiszta forrásból« címen rendezett találkozásán”, in: KERESZTURY Dezső: *Helyünk a világban*, Budapest, 1984., 412–429.
- ¹¹² KERESZTURY Dezső: „A Bibliotheca Corviana hazai darabjainak kiállítása elé”, in: KERESZTURY 1984, 225–235.